

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра екології та природозахисних технологій

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

зі спеціальності 101 «Екологія»

Тема: Біотехнічна підтримка популяції європейського лося на територіях природних заказників

Завідувач кафедри

Пляцук Л. Д.

(підпис)

Керівник проекту

Трунова І.О.

(підпис)

Консультанти:

з охорони праці

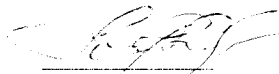
Васькін Р. А.

(підпис)

Виконавець

студент групи ОСмдн-01п Червоняк О.Ф.

(підпис)

Суми 2021

Сумський державний університет
Факультет технічних систем та енергоефективних технологій
Кафедра екології та природозахисних технологій
Спеціальність 101 «Екологія»

ЗАТВЕРДЖУЮ:

Зав. кафедрою _____

“ ” _____ 20 ____ р.

ЗАВДАННЯ

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРА

Червоняка Олександра Федоровича

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема проєкту (роботи) Біотехнічна підтримка популяції європейського лося на територіях природних заказників

затверджена наказом по університету від “15” листопада 2021 р. № 0836-VI

2. Термін здачі студентом закінченого проєкту (роботи) 20 листопада 2021 року

3. Вихідні дані до проєкту (роботи)

Проєкт організації та розвитку мисливського господарства державного підприємства «Прилуцьке лісове господарство» Чернігівської області. Закон України про природно-заповідний фонд. Закон України про ведення мисливського господарства. Червона книга України.

Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, що їх належить розробити):

біологічні та екологічні особливості лося європейського; охорона лося – політичне питання природоохоронного змісту; організація і розвиток мисливського господарства на прикладі ДП «Прилуцьке лісове господарство»; особливості обліку лося європейського; біотехнічні заходи підтримки популяції лося європейського; охорона праці та безпека в надзвичайних ситуаціях; розрахунок обсягів заготівлі кормів для підгодівлі мисливських тварин у зимовий період року

4. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

Тема роботи. Мета, завдання, об'єкт та предмет дослідження. Біологічна класифікація лося європейського. Характеристика ДП «Прилуцьке лісове господарство». Організація мисливського господарства ДП «Прилуцьке лісове господарство». Території та об'єкти природно-заповідного фонду в зоні діяльності мисливського господарства ДП «Прилуцьке лісове господарство». Облік чисельності лося європейського. Результати обліку основних видів мисливської фауни ДП «Прилуцьке лісове господарство». Біотехнічні заходи підтримки популяції лося європейського. Природні корми, мінеральна підгодівля. Влаштування біотехнічних обладнань. Висновки.

5. Консультанти по проекту (роботі), із значенням розділів проекту, що стосуються їх

Розділ	Консультант	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Охорона праці	Васькін Р.А.		

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№	Назва етапів дипломного проекту (роботи)	Термін виконання етапів проекту (роботи)	Примітка
1	Розділ 1. Біологічні та екологічні особливості лося європейського.	Квітень-Вересень 2021 р.	
2	Розділ 2. Охорона лося – політичне питання природоохоронного змісту	Вересень-Жовтень 2021 р.	
3	Розділ 3. Організація і розвиток мисливського господарства на прикладі ДП «Прилуцьке лісове господарство»	Жовтень-листопад 2021 р.	
4	Розділ 4. Особливості обліку лося європейського	Листопад 2021 р.	
5	Розділ 5. Біотехнічні заходи підтримки популяції лося європейського	Листопад 2021 р.	
6	Розділ 6. Охорона праці та безпека в надзвичайних ситуаціях	Грудень 2021 р.	
7	Розділ 7. Розрахунок обсягів заготівлі кормів для підгодівлі мисливських тварин у зимовий період року	Грудень 2021 р.	

6. Дата видачі завдання _____ 14.09.2021 _____

Студент _____

Керівник проекту _____

РЕФЕРАТ

Структура та обсяг випускної кваліфікаційної роботи магістра. Робота складається із вступу, семи розділів, висновків, списку використаних джерел, який містить 36 найменувань. Загальний обсяг кваліфікаційної роботи магістра становить 76 с., у тому числі 6 таблиць, 17 рисунків, список використаних джерел на 2 сторінках.

Метою даної роботи є оцінка сучасного стану популяції лося європейського та засоби підвищення стійкості популяції за рахунок біотехнічної підтримки на територіях природних заказників та мисливських господарств. Для досягнення поставленої мети буде потрібно вирішити такі завдання:

- розглянуто законодавчу базу України щодо охорони популяції лося європейського;
- наведено біологічні та екологічні особливості лося європейського та щільність популяції;
- наведено методи обліку лося європейського та його чисельність;
- здійснено облікові роботи лося європейського та проаналізовано зміни чисельності;
- наведено методи та засоби підвищення стійкості популяції виду фауни в умовах інтенсивного ведення мисливського господарства;
- розглянуто біотехнічні заходи щодо збільшення природної продуктивності мисливських угідь та засоби підвищення стійкості популяції лося європейського.;
- проведено розрахунок щорічного обсягу заготівлі кормів для підгодівлі мисливських тварин

Об'єкт дослідження – популяція лося європейського.

Предмет дослідження – біотехнічні заходи.

Методи дослідження: аналітичні, інформаційні, польовий.

Ключові слова: ЛОСЬ ЄВРОПЕЙСЬКИЙ, ПОПУЛЯЦІЯ, ОБЛІК, БІОТЕХНІЧНІ ЗАХОДИ, МИСЛИВСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО, ЛІСОВЕ ГОСПОДАРСТВО, ПІДТРИМКА.

ЗМІСТ

	Стор.
ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1 БІОЛОГІЧНІ ТА ЕКОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЛОСЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО	9
1.1 Характеристика та зовнішній вид	9
1.2 Спосіб життя і харчування	12
1.3 Динаміка ареалу в Україні	14
РОЗДІЛ 2 ОХОРОНА ЛОСЯ – ПОЛІТИЧНЕ РІШЕННЯ ПРИРОДООХОРОННОГО ЗМІСТУ	16
РОЗДІЛ 3 ОРГАНІЗАЦІЯ І РОЗВИТОК МИСЛИВСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА НА ПРИКЛАДІ ДП «ПРИЛУЦЬКЕ ЛІСОВЕ ГОСПОДАРСТВО» ЧЕРНИГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	20
3.1 Стисла характеристика території та природних умов	20
3.2 Території і об'єкти природно-заповідного фонду	26
3.3 Мисливська фауна господарства	28
РОЗДІЛ 4 ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ЛОСЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО	32
4.1 Рекомендовані методи обліку мисливських тварин	32
4.2 Облік лося європейського за допомогою безпілотного літального апарату	44
4.3 Результати обліку мисливських тварин ДП «Прилуцьке лісове господарство»	46
РОЗДІЛ 5 БІОТЕХНІЧНІ ЗАХОДИ ПІДТРИМКИ ПОПУЛЯЦІЇ ЛОСЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО	49
5.1 Природні корми	50
5.2 Підгодівля лося в зимовий період	52

Підп. і дата	
Інв. Недубл.	
Взаєм. інв. №	
Підп. і дата	
Інв. Неподр.	

ЕК 20320149				
Вип.	Арк.	№ докум.	Підп.	Дат
		Червоняк		
		Трунова		
		Васькін		
		Пляцук		
Біотехнічна підтримка популяції Європейського лося на територіях природних заказників				
		Лім.	Аркуш	Аркушів
			4	
СумДУ, ПЗДВН гр. ОСМДН-01П				

РОЗДІЛ 6	ОХОРОНА ПРАЦІ ТА НЕБЕЗПЕКА В НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ	61
6.1	Охорона праці на підприємствах лісового господарства	61
6.2	Техногенно-екологічна безпека в надзвичайних ситуаціях	63
РОЗДІЛ 7	РОЗРАХУНОК ОБСЯГІВ ЗАГОТІВЛІ КОРМІВ ДЛЯ ПІДГОДІВЛІ МИСЛИВСЬКИХ ТВАРИН НА ДП «ПРИЛУЦЬКЕ ЛІСОВЕ ГОСПОДАРСТВО»	66
ВИСНОВКИ		70
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ		71

Інв. № годл.	Підп. і дата	Взаєм. інв. №	Інв. № дубл.	Підп. і дата	Вип	Арк	№ докум.	Підп.	Дат	ЕК 20320149	Арк
											5

ВСТУП

Останні роки в Україні йде запекла боротьба щодо питання «Чи треба вносити лося Європейського до Червоної книги України (ЧКУ)».

В грудні 2017 року Міністр екології та природних ресурсів О.Семерак вніс Європейського лося до ЧКУ, чим заборонив полювати на цю тварину на території країни, пояснив це тим, що стрімко зменшилася популяція сохатого та чисельність налічує трохи більше 3 тис. особин цієї тварини.

Вже через рік (27.11.2018 р.) цей наказ було відмінено і надано дозвіл на полювання, пояснив це тим, що Міністерство не вказало жодних наукових підстав необхідності заносити лося в Червону книгу, а також не вказало чітких даних про чисельність його популяції та її динаміку. Мінекологія подала апеляцію і з квітня 2019 року лося європейський знову внесено до ЧКУ. А з 2021 року лосю присвоєно статус «вразливий». Основними загрозами для виду є вирубка лісів та надмірне полювання.

Актуальність теми дослідження. Лось звичайний або лось європейський (*Alces alces*) є знаковим видом фауни України, він потребує охорони. Вид охороняється на національному рівні в ряді країн, він також включений до Додатків III Бернської конвенції. Глобальна популяція виду має статус найменшого ризику за категоризацією Міжнародної спілки охорони природи (МСОП).

Лось часто є мешканцем заповідних територій, та перебуває під захистом законодавства ряду країн, зокрема і України. Але незважаючи на це за останні роки популяція лося в Україні скоротилася з 14 до 4,5 тис. особин і продовжує скорочуватися, незважаючи на повну заборону полювання на нього. Все це дає підстави для вивчення даного питання та надання пріоритетних заходів щодо збереження виду, охорони та збільшення популяції.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Робота виконувалася відповідно до плану науково-дослідних робіт кафедри екології та

Підп. і дата
Інв. № дубл.
Взаєм. інв. №
Підп. і дата
Інв. № подл.

Арк
6

ЕК 20320149

Вип.	Арк.	№ докум.	Підп.	Дат.
------	------	----------	-------	------

природоохоронних технологій Сумського державного університету, пов'язаних з тематикою "Зниження техногенного навантаження на навколишнє середовище підприємств хімічної, машинобудівної промисловості та теплоенергетики" згідно з науково-технічною програмою Міністерства освіти і науки України (№ держреєстрації 0116U006606).

Мета роботи – оцінка сучасного стану популяції лося європейського та засоби підвищення стійкості популяції за рахунок біотехнічної підтримки на територіях природних заказників та мисливських господарств.

Для досягнення поставленої мети вирішувалися наступні завдання:

- розглянуто законодавчу базу України щодо охорони популяції лося європейського;
- наведено біологічні та екологічні особливості лося європейського та цільність популяції;
- наведено методи обліку лося європейського та його чисельність;
- здійснено облікові роботи лося європейського та проаналізовано зміни чисельності;
- наведено методи та засоби підвищення стійкості популяції виду фауни в умовах інтенсивного ведення мисливського господарства;
- розглянуто біотехнічні заходи щодо збільшення природної продуктивності мисливських угідь та засоби підвищення стійкості популяції лося європейського.;
- проведено розрахунок щорічного обсягу заготівлі кормів для підгодівлі мисливських тварин

Об'єкт дослідження – лось звичайний або лось європейський (*Alces alces*).

Предмет дослідження – біотехнічні заходи.

Наукова новизна одержаних результатів.

– проведено аналіз питання щодо занесення лося європейського до Червоної книги України;

– дана оцінка організації ведення мисливського господарства ДП «Прилуцьке лісове господарство»;

Підп. і дата	
Інв. № дубл.	
Взаєм. інв. №	
Підп. і дата	
Інс. № подл.	

Вил	Арк	№ докум.	Підп.	Дат	Арк
					7
EK 20320149					

Практичне значення одержаних результатів.

-- Проведено облік лося європейського за допомогою літаючого апарату (квадрокоптеру) на території мисливського господарства та визначена кількість тварин на досліджувальній території

Методи, що використовувалися: аналітичні, інформаційні, польові.

Інв. №подл.	Підп. і дата	Взаєм. інв. №	Інв. №дубл.	Підп. і дата
Вип	Арк	№ докум.	Підп.	Дат
ЕК 20320149				Арк
				8

РОЗДІЛ I

БІОЛОГІЧНІ ТА ЕКОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЛОСЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО

1.1 Характеристика та зовнішній вид

Лось звичайний або лось європейський (*Alces alces*) – вид роду лось (*Alces*) родини оленевих (*Cervidae*), представлений у фауні України і суміжних країн.

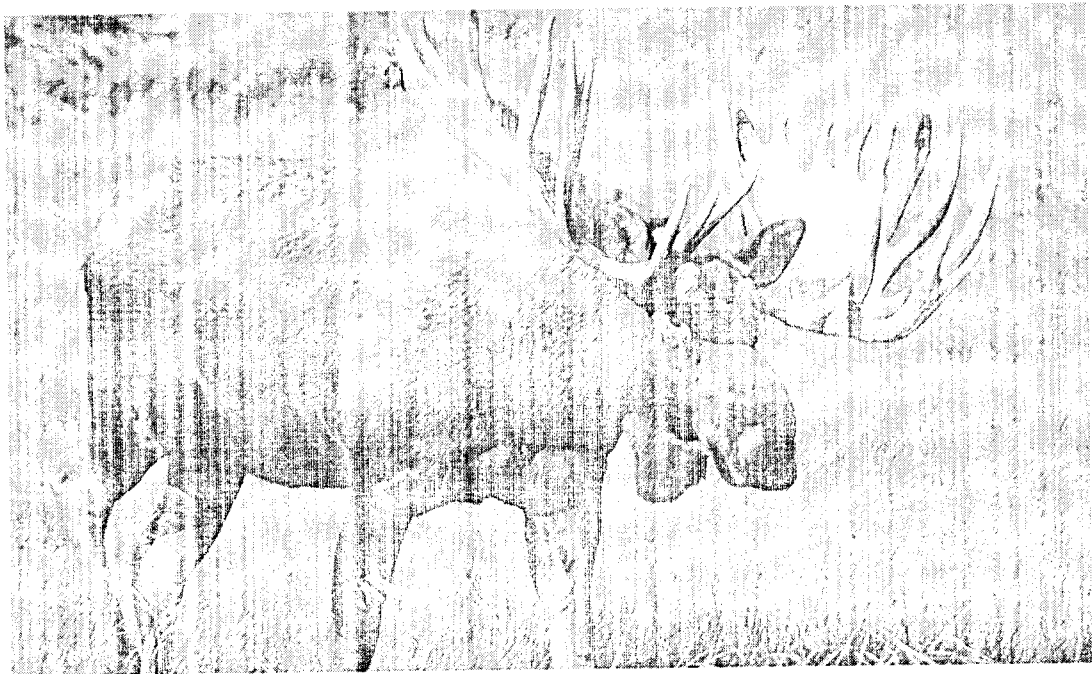

Рисунок 1.1 Фото самця лося європейського

Лось не є зникаючим або рідкісним видом. Водночас його м'ясо є об'єктом комерційного інтересу і тому популяція лося може суттєво скоротитись, якщо держава не контролюватиме мисливців. Охорона лося в більшості країн забезпечується засобами менеджменту та контролю на етапі визначення лімітів на полювання.

Лось заселяє лісові мисливські угіддя поліських районів Чернігівської області, поступово розширює свій ареал у лісостепові райони. Якщо в 50-х роках ХХ століття поселення лосів були рідкісним явищем, то протягом останніх 30 років цей лісовий велетень став характерним компонентом місцевої теріофауни. Зараз на нього ведеться організований промисел.

Інв. Неподл.	Підп. і дата	Взаєм. інв. №	Інв. № дубл.	Підп. і дата
--------------	--------------	---------------	--------------	--------------

Вил	Арк	№ докум.	Підп.	Дат
-----	-----	----------	-------	-----

ЕК 20320149

Арк
9

Лосі мають багато різних назв. Самців лося часто називають «сохатими», рідше - биками; самок - «лошами» або коровами.

Широко поширений в лісовій і місцями у лісостеповій природних смугах, на півночі – у тундрі.

Лось є другим найбільшим (за вагою) ссавцем фауни України (після зубра) і другим за довжиною тіла (після ців'яка бичачого *Taenia saginata*) видом тварин фауни Європи (не рахуючи китів). Самці лося озброєні рогами, які вони скидають кожної осені.

Таблиця 1.1 – Біологічна класифікація лося європейського

Покзаник	Опис
Домен:	Еукаріоти (Eukaryota)
Царство:	Тварини (Metazoa)
Тип:	Хордові (Chordata)
Клас:	Ссавці (Mammalia)
Ряд:	Парнокопитні (Artiodactyla)
Підряд:	Жувні (Ruminantia)
Родина:	Оленеві (Cervidae)
Підродина:	Capreolinae
Рід:	Лось (Alces)
Вид:	Лось європейський (<i>Alces alces</i>), звичайний

Лось має масивне, велике тіло довжиною 2-3 м, висота з головою 2,4-3,1 м, висота в плечах 1,4-2,4 м. Довжина хвоста від 5 до 12 см. Маса тіла самців -- 300-550 кг, самок -- до 280 кг. Ноги витягнуті, світло-сірі, широкі копита, які дають змогу легше пересуватись по снігу та бруду. Шерсть варіюється від чорнуватого до рудувато-коричневого забарвлення, світліша знизу тулуба. Молоді лосі мають більш рудувато-коричневе забарвлення. Роги лопатоподібної форми, які спочатку покриті шкірою, але згодом стають розлогими та широкими із розгалуженими короткими відростками. Перні роги виростають у лосенят-

Підп. і дата
Інв. Недубл.
Взаєм. інв. №
Підп. і дата
Інв. Поподл.

самців наприкінці першого року життя. Другі роги завжди вильчаті. Лише на п'ятому році життя починають з'являтися роги лопатоподібної форми. Розмах рогів складає до 180 см, а маса – 20-30 кг. Статеве дозрівання у самок починається з 2 років, у самців – з 3. Скидання рогів – грудень (листопад). Максимальна тривалість життя – до 20 років [2, 3, 5].

Визначення віку лосів у польових умовах ускладнюється для самиць, які не мають рогів. Для самців кількість відростків на рогах, розвиток лопати, товщина ро-зетки, стовбурів рогу та його вага відображають стан тварини і лише приблизно його вік.

Силуети лосів-самців показано на рисунку 1.2.

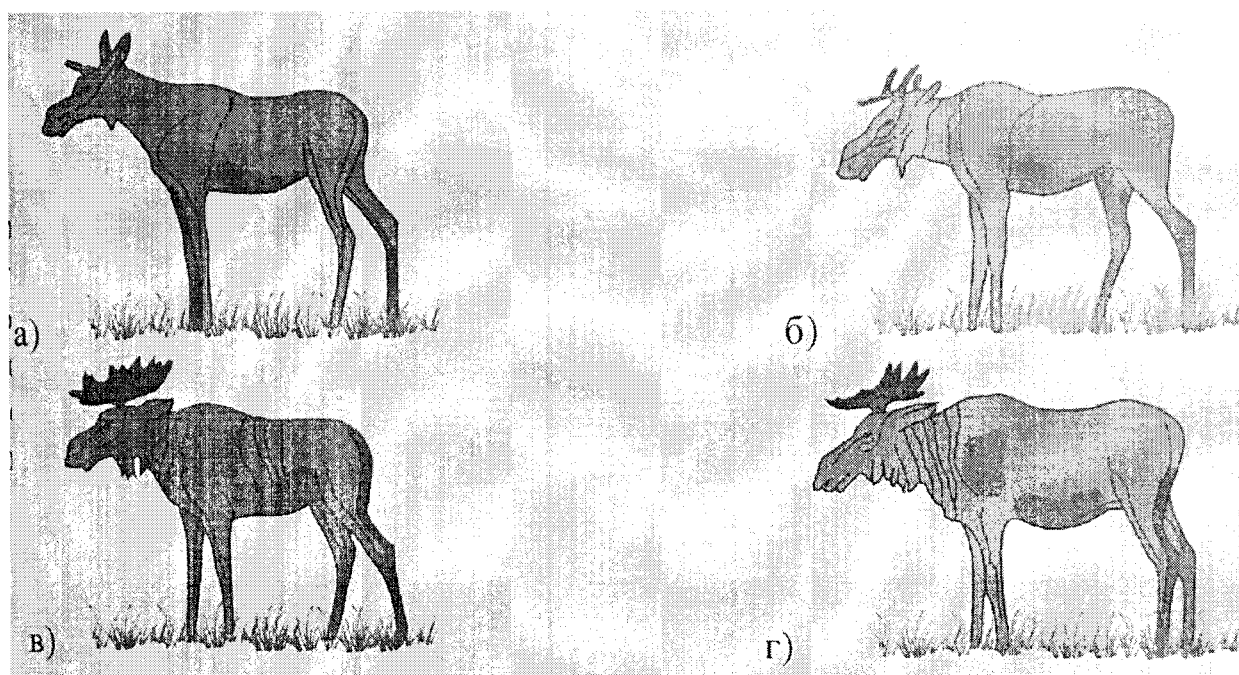

Рисунок 1.2 – Силуети лосів-самців:

а – молодих дворічних; б – трирічних; в – дорослих; г – старих.

Слід знати, що форма лосиних рогів може сильно варіювати – від типово лосячої з яскраво вираженою лопатою, що обрамлена короткими відростками, до оленеподібної. Перші роги в лося починають рости наприкінці першого року життя. Але їх форма та розмір значно міняються. Відомі перші, нормально скинуті роги, довжиною менше 10 см. Перні роги виростають у вигляді шпичі

Інв.Неподл.	Підп. і дата
	Взаєм.інв.№ Інв.Недубл.
Підп. і дата	Підп. і дата
	Взаєм.інв.№ Інв.Недубл.

Вип	Арк	№ докум.	Підп.	Дат
-----	-----	----------	-------	-----

ЕК 20320149

Арк
11

життя. Але їх форма та розмір значно міняються. Відомі перні, нормально скинуті роги, довжиною менше 10 см. Перні роги виростають у вигляді шиці або вилки. Наявність у молодого бичка шиці свідчить, що лосю 1,5 роки. Молоді лосі також значно довше носять роги: в той час як дорослі лосі скидають свої роги, починаючи з кінця листопада - початку грудня, то молоді бички з невеликою вилкою зустрічаються в лютому і, навіть, березні.

На початку третього року життя, коли звірі стають статевозрілими, але не завжди беруть участь у розмноженні, у бичків виростають другі роги, в яких буває, зазвичай, до лось росте дуже швидко. Новонароджене лосеня вже через 10-15 хвилин смокче молоко. На 10-й день лосенята вже не відстають від матері. Лактація самок відбувається, зазвичай, протягом 4-х місяців, але через 2 тижні лосенята починають пастися.

Формування зубної системи у лосів завершується у віці 1,5 року, вага новонародженого теляти - 10-15 кг. Телята з двоєнь значно меншого розміру. Через півроку їх вага зростає у 10 разів. У разі відставання у рості, лосенята, як правило, не переживають першу зиму та гинуть. Такі відсталі у рості цьогорічки вибраковуюються у першу чергу поряд з хворими та старими особинами

1.2 Спосіб життя і харчування

Лосі зазвичай тримаються поодинокі або ж маленькими групами. Навесні та влітку самці й самки перебувають окремо. Самки в цей час живуть зі своїми дитинчатами. Влітку лосі зустрічаються переважно на рівнинах, поблизу озер і боліт. Коли настають холоди, тварини йдуть на височини й шукають там укриття в лісах. Зима - це дуже важкий період для виживання лосів.

Високі сніги ускладнюють для лосів як рух, так і пошук кормів. Здебільшого тварини ходять по уторованих стежках і годуються неподалік від доріг. У місцях, де є корм, лосі об'єднуються у великі групи. Мисливці називають такі місця "стійбищами" лосів, а канадські трапері - "двором". Слабкий лось - це потенційна здобич для вовків. Вовки зазвичай нападають на

Інв. Метод. Писл. і дата Взяєм. Інв. № Інв. № доубл. Підп. і дата

Лосі є активними як у світлий, так і в темний час доби, але особливо - рано вранці та у вечірніх сутінках. Більшу частину року проживає у листяних лісах з добре розвиненим підліском, а також у заболочених місцинах. Населяє всі типи лісів, проте перевагу надає заболоченим насадженням, чагарниковим болотам, зарослим вологим вирубкам, а в зимовий період ще і сосновим молоднякам. Лосі - це рослиноїдні тварини. На болотах, багатих кормом, утворює зимові скупчення. Влітку лось споживає листя, дістаючи його завдяки своєму зросту зі значної висоти, також живиться навколоводними і водними рослинами (глечиками, калюжницею, лататтям, хвощами), а також високими травами на згарищах і вирубкам – знітом, щавлем. В кінці літа лось харчується шапинковими грибами (в тому числі мухомори, які використовуються як лікарський засіб), чорницями і брусницями. З вересня починає скушувати пагони і гілки з дерев та чагарників і до листопада майже повністю переходять на гілкову поживу. Взимку лосі переміщуються на вирубки, соснові молодняки, згарища. Вони годуються головним чином листям та гілками верби, берези й осики. Влітку лосі віддають перевагу випаленим ділянкам і лісосікам. У цих місцях вони знаходять свої улюблені ласощі - зніт вузьколистий (іванчай). У теплу пору року лосі харчуються також водними рослинами. Нерідко можна спостерігати, як лось під час годування стоїть по саму шию у воді. Щоб дістатися до улюблених стебел і коріння, тварині приходится занурювати голову у воду. До числа основного зимового харчу лосів належать верба, сосна (в Північній Америці - ялиця), береза, осика, малина, горобина, за відлиги лось гризуть кору. За добу дорослий лось з'їдає близько 35 кг поживи влітку, а взимку — 12-15 кг, за рік це становить близько 7 т. [7, 10].

Половання -- заборонено, було за ліцензією серпень-січень (на самців), вересень-грудень (на самок). Гін – серпень-жовтень. Виношування – близько 8 місяців. Приплід – квітень-травень, 2 лосенят рідше 1, вагою 9-16 кг. Самки ростуть до 5 років, самці – до 10 років. Після 12 років життя починається старіння [1, 2]. На рисунку 3.1 зображений лось європейський під час злизування солі.

Підп. і дата	
Інв. Недубл.	
Взаєм. інв. №	
Підп. і дата	
Інв. Неподр.	

Вип.	Арк.	№ докум.	Підп.	Дат.

EK 20320149

Арк
13

Період спаровування у лосів припадає на осінь. Під час гону самці поводяться дуже агресивно: вони ламають рогами молоді дерева й чагарники, голосно стогнуть. Лось залицяється тільки до однієї самки, проте протягом шлюбного періоду може злучатися з декількома. Молоді самці зазвичай поступаються старшим і сильнішим самцям, проте супротивники, чиї сили є рівними, вступають у сутичку і нерідко завдають один одному важких поранень. Наприкінці весни лосиця народжує одного або двох лосенят, вкритих золотисто-коричневою шерстю, які в перші дні життя нетвердо стоять на ногах, проте через тиждень вже всюди супроводжують матір. Друге лосеня в парних приплодах часто гине. У віці 4-5 місяців годування молоком припиняється. Проте дитинча залишається з матір'ю доти, доки не настане час її наступних пологів. Починаючи з місячного віку, лосеня також поцінує травичку. [2, 5, 12.10]

1.3 Динаміка ареалу в Україні

З кінця 19 до середини 20 століття в Україні лосів не було. На початку 20 століття лось виступав у зведеній фауні України як «тварина колишньої фауни, як і теперішня фауна України як [Вид виявлено в Україні природним поділом з територією Білорусі і до Наприкінці ХХ століття в середині дня до Карпат (але не в самих Карпатських лісах) Середнього Подніпров'я та Днізи - старі сосни значно зменшилися, а незаконне полювання на сutorів значно зменшилося.

Лось - тварина еврибіонт, тобто, щоб він міг жити в різних біотопах і негативно впливати на екосистеми в умовах, що виходять за межі природних чисельних значень.

Чи буде чисельність лосів в Україні з інших країн? Ситуація в різних країнах, дуже хороша. В Австрії, наприклад, його повністю знищили. При цьому кількість у Фінляндії, яка вдвічі перевищує Україну, становить 75 тис. осіб. Наприклад, якщо взяти, що кількість с в Рівненській області, яка найбільше схожа на фінські ландшафти, то в районі Рівненської області кількість у 13 разів менша.

Інв. №подл.	Підп. і дата	Взаєм. інв. №	Інв. №дубл.	Підп. і дата						Арк
										14
Вип	Арк	№ докум.	Підп.	Дат	ЕК 20320149					

та були незамінним кормовим біотопом. Тепер площі молодих сосняків значно скоротилися, а рівень незаконного полювання суттєво зріс, через що чисельність лося невпинно скорочується.

Лось – еврибіонтна тварина, тобто така, що може мешкати в різних біотопах і, за умови перевищення природних показників чисельності, здатен негативно впливати на екосистеми.

Чи відрізняється чисельність лося в Україні від інших країн? Ситуація в різних державах дуже відмінна. Наприклад, у Австрії лось винищений мисливцями повністю. В той же час, у Фінляндії, яка має вдвічі меншу за Україну площу, чисельність лося складає 75000 особин. Якщо взяти, до прикладу, чисельність лося у Рівненській області, найбільш подібній за ландшафтами до фінських, то на одиницю площі Рівненщини чисельність лося буде в 13 разів менша.

Для підтримки популяції лося в Україні треба не допускати скорочення його чисельності. Контролювати ж чисельність будь-якого виду можна лише тоді, коли здійснюється реальний моніторинг популяції, коли щорічно збираються нові відомості з усіх регіонів про кількість особин даного виду.

Щорічні обліки чисельності лося європейського здійснюють фахівці у сфері мисливського господарства, що мають великий штат та щорічно проводять обліки мисливської фауни та готують матеріали державної статичної звітності за формою «2-тп (мисливецьтво)».

Виходячи з відомих і доступних для аналізу моделей динаміки ареалу і чисельності лося у Східній Європі, у найближчі два-три десятиліття вид, можливо, остаточно зникне в Україні та південній частині Білорусі. Відбуватиметься це практично без участі людини, відповідно до динаміки самого виду та через глобальні зміни клімату.

Інв. Неподл.	Підп. і дата	Взаєм. інв. №	Інв. Недубл.	Підп. і дата	Вип.	Арк.	№ докум.	Підп.	Дат.	Арк.	5

РОЗДІЛ 2

ОХОРОНА ЛОСЯ – ПОЛІТИЧНЕ РІШЕННЯ ПРИРОДООХОРОННОГО ЗМІСТУ

Ділянки суші та водного простору, природні комплекси та об'єкти ІЗФ за законом виділені з метою збереження природної різноманітності ландшафтів, генофонду тваринного і рослинного світу, підтримання загального екологічного балансу та забезпечення фонового моніторингу навколишнього природного середовища.

Мисливські господарства ставлять собі за мету не порушити природне розмаїття ландшафтів, зберегти генофонд тваринного та рослинного світу, підтримання балансу тваринного світу згідно Закону «Про природно-заповідний фонд України». Лісові господарства проводять та не заважають державним структурам проводити моніторинг навколишнього природного середовища. Досягнення максимальної оптимальної чисельності диких тварин за збереження балансу всіх видів – це найгерне завдання мисливського господарства.

Припустимо, що всі території лісових господарств переведено в ранг заказників. Хто буде вести контроль за хижаками (вовки, лисиці, сотоподібні собаки та інші). Всі території автоматично перетворюються на розсадники таких тварин через повну заборону на відстріл на територіях ІЗФ. Для прикладу, для харчування тільки одному вовку на рік потрібно приблизно 30 косуль. Вовки та лисиці розмножуються краще, ніж їхні жертви, тим більше в умовах великої кількості їжі. Тому можна стверджувати, що без участі людини баланс буде порушено вже за 2-3 роки.

Якщо за рішення взяти регулювання суто чисельність хижаків, то і лосі, і благородні олені, а особливо кабани в разі перевищення їх оптимальної чисельності для цієї території можуть завдавати значної шкоди і порушувати екологічний баланс, саме той баланс, збереження якого є ледь не основним завданням створення лісових господарств.

Спів з питання – хто справжній захисник екологічного балансу тварин

Підп. і дата
інв. Недубл.
Взаєм. інв. №
Підп. і дата
інв. Неподр.

Вип.	Арк.	№ докум.	Підп.	Дат.	ЕК 20320149	Арк. 16
------	------	----------	-------	------	-------------	------------

мисливські господарства, що підтримують баланс між хижаками та їхніми жертвами за допомогою відстрілу зайвих хижаків і полювання на надлишки дичини в межах науково обґрунтованих і затверджених лімітів та норм відстрілу, чи служби об'єктів НЗФ.

Для стерської служби зовсім не байдуже, скільки в їхніх угіддях лосів, оленів, коєудь чи кабанів та скільки господарство отримає ліцензій. Вони працюють за принципом - більше звіра, вищий ліміт відстрілу, вищі доходи господарства, вище дохід працівників. Вони думають не на один рік, а й за наступні сезони.

Науково обґрунтована біотехнія із правильною збалансованою підгодовлею, збереження розумного балансу між хижаками та їхніми жертвами, як і між усіма видами дичерозведення (де це необхідно й виправдано) і регулярна охорона угідь із жорсткою, безкомпромісною боротьбою із браконьєрством.

Багато угідь НЗФ мисливські господарства отримали в користування за часів дії Закону про НЗФ (до 21.01.2010 р.), коли полювання в господарських зонах НЗФ ще була дозволене.

Звичайні угіддя мисливських господарств, де полювання сьогодні дозволене, тісно межують, і подкули й перелітаються з угіддями НЗФ, а звір, як відомо, дуже схильний до міграції.

Конфлікт інтересів НЗФ та мисливського господарства лежить в площині – полювання на диких тварин. А з погляду закону «Про тваринний світ», «полюванням вважається вид спеціального використання тваринного світу...», «до спеціального використання об'єктів тваринного світу належать усі види використання тваринного світу, які здійснюються з їх вилученням із природного середовища». Треба додати, що є різні цілі, методи й обмеження цього вилучення.

До 21.01.2010 року у господарських зонах лісових господарств полювання було цілком законною справою, і жодні подіяння від цього не страждали, і екологічний баланс зберігався, і люди активно відпочивали, займаючись

Інв. Непопл.	Підп. і дата	Інв. Непопл.	Взаєм. Інв. №	Підп. і дата	Взаєм. Інв. №	Арк 17
	Підп. і дата	Інв. Непопл.	Взаєм. Інв. №	Підп. і дата	Взаєм. Інв. №	
Вил	Арк	№ докум.	Підп.	Дата	ЕК 20320149	

улюбленою справою.

Зараз мисливські господарства зобов'язані обліковувати лося європейського, проте не можуть офіційно відстрілювати. Мініпринроди отримує дані про чисельність від мисливців, але до відновлення його популяції не підписує лімітів на полювання.

Отже, що зашкодить лосю європейському, якщо 100 % своїх вимог доб'ється будь-яка зі сторін:

виключення лося з Червоної книги України погіршить можливості Мініпринроди до підписання «нульових лімітів» або введення мораторію на полювання:

виключення лося з переліку мисливських видів призведе до втрати контролю за його чисельністю, до припинення обліків і ведення відповідної статистичної звітності. А якщо такий контроль перестане вестись, то лось буде знищений браконьєрським пляхом, і ми навіть не знатимемо, коли це сталось.

Для підтримання чисельності лося європейського на державному рівні повинні бути прийняті такі рішення:

1. Лось повинен лишатись і серед видів Червоної книги, і серед мисливських видів. До створення Державної інспекції з охорони довкілля чисельність має обліковувати вертикаль лісового і мисливського господарства.

2. Міністерство екології та природних ресурсів повинно здійснювати контроль за достовірністю статистичної інформації, що подається установами, як здійснюється облік.

3. Ліміти на полювання на лося Міністерстві екології та природних ресурсів варто підписувати лише після проведення детальних досліджень його чисельності та розробки стратегії відновлення чисельності лося.

4. До підготовки такого виваженого обґрунтування слід запровадити мораторій на полювання на лося, аналогічно до запровадженого у Польщі у 2001 році.

5. Державна інспекція з охорони довкілля України після її створення повинна здійснювати належний контроль за дотриманням лімітів та правил

Інг. Непопл.	Підп. і дата	Взам. Інв. №	Інв. № дубл.	Підп. і дата	Вип.	Арк.	№ докум.	Підп.	Дата	Арк.	18

полювання на лоса європейського.

б. Державна інспекція з охорони довкілля України повинна передбачити в своїй структурі незалежний підрозділ, що здійснюватиме узагальнення відомостей моніторингу, замінивши в цій функції упереджених посадовців мисливської галузі, що можуть маніпулювати даним чисельності видів.

Інв. №подл.	Підп. і дата	Взам. інв. №	Інв. №дубл.	Підп. і дата
Вип	Арк	№ докум.	Підп.	Дат:
ЕК 20320149				Арк 10

РОЗДІЛ 3
ОРГАНІЗАЦІЯ І РОЗВИТОК МИСЛИВСЬКОГО ГОСПІДАРСТВА НА
ПРИКЛАДІ ДП «ПРИЛУЦЬКЕ ЛІСОВЕ ГОСПОДАРСТВО»
ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Основний принцип сучасного мисливського господарства полягає у збалансованому природокористуванні: тобто охороні, відтворюванні, збереженні біорізноманіття, раціональному використанні державного мисливського фонду, надання послуг мисливцям щодо здійснення полювання, розвитку мисливського спорту і мисливського собаківництва та отриманні найвищих прибутків від ведення мисливського господарства [7].

3.1 Стисла характеристика території та природних умов

ДП «Прилуцьке лісове господарство» знаходиться в Чернігівській області, в межах Прилуцького адміністративного району Чернігівської області.

Площа мисливської ділянки, 9 660 га

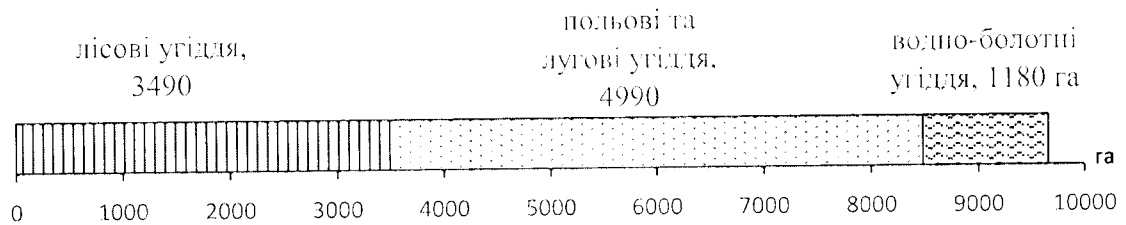

Рисунок 3.1 - Загальна площа мисливських угідь ДП «Прилуцьке лісове господарство»

Підп. і дата
Інв. Недубл.
Взаєм. інв. №
Підп. і дата
Інв. Неподрл.

Вип.	Арк.	№ докум.	Підп.	Дат.
------	------	----------	-------	------

ЕК 20320149

Арк
20

Таблиця 3.1 - Паспорт ДП «Ірпитуцьке лісове господарство»

Показник	Кількість
Кількість працівників	121 чел.
Загальна площа	31 082,9 га
Лісові ділянки	28 163 га
Вирягі лісового рослинного ділянки	26 600 га
Кількість структурних підрозділів	8
Кількість обходів	34
Середній вік насаджень	68 років
Середній боїтет	1
Середня повнота насаджень	0,7
Середній запас стиглих деревостанів	138 м.куб./га
Середній клас пожежної небезпеки	3

Територія становить 9,66 тис. га, в тому числі: орні землі – 4,04 тис.га, сіножаті і пасовища – 0,93 тис.га, лісові землі та чагарники – 3,49 тис.га, болота – 1,11 тис.га, води – 0,07 тис.га, інші землі – 0,02 тис.га.

Лісорослинна зона, клімат та лісомелітьське районування

Територія мелітьського господарства знаходиться в Чернігівській області, в її Лісостеповій лісорослинній зоні. По лісомелітьському районуванню вона відноситься до Лісостепової лівобережної лісомелітьської області. Розподіл площ представлено на рисунках 3.2, 3.3.

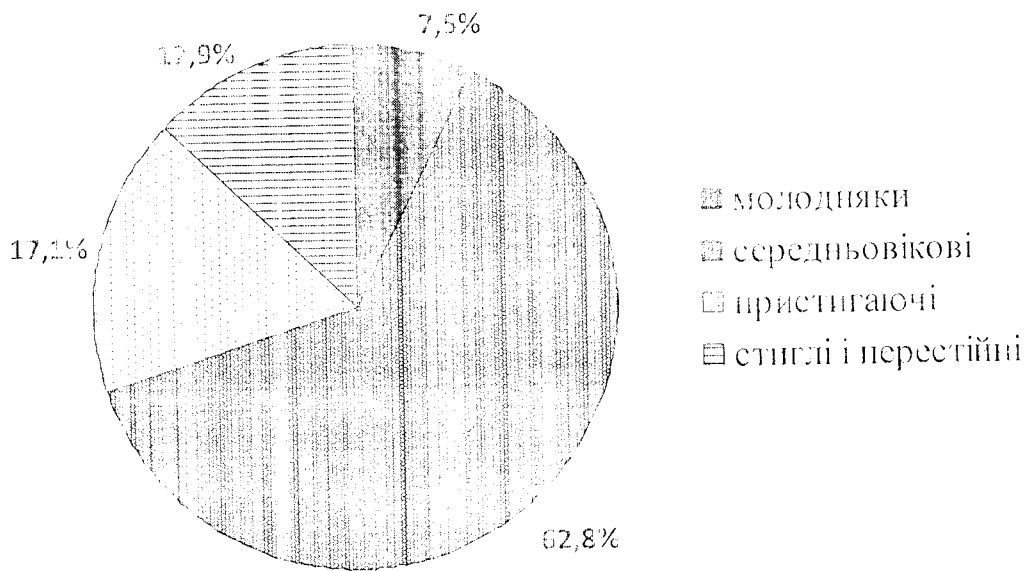
Район розташування мелітьського господарства характеризується холодною зимою з малою сніговою покривкою, теплим літом зі середніми температурами повітря і дощами проливного характеру.

Підп. і дата
 Інв. № дубл.
 Взам. № №
 Підп. і дата
 Інв. № дубл.

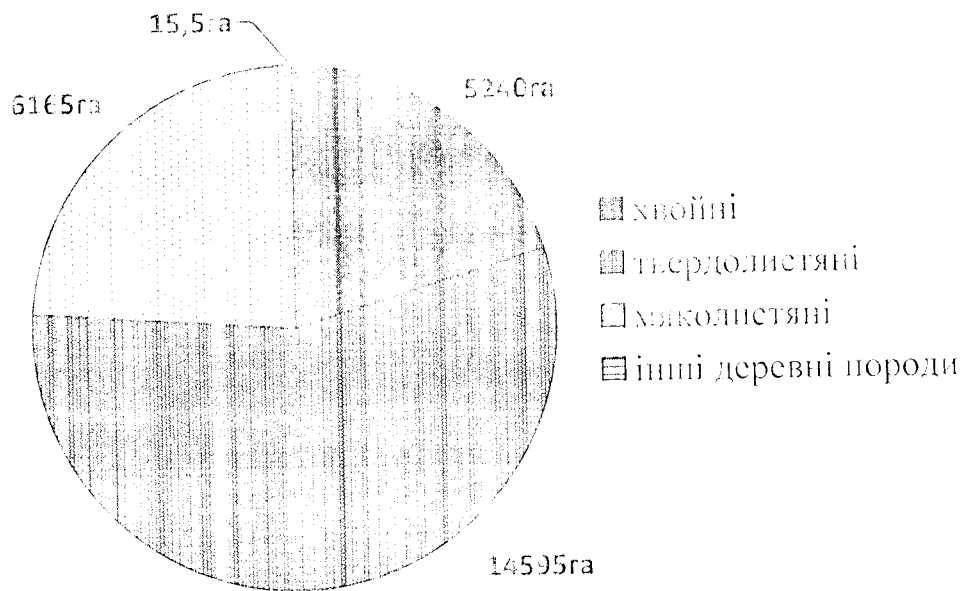
Вип.	Арк	№ докум.	Підп.	Дат.
------	-----	----------	-------	------

ЕК 20320149

Арк
21

Рисунк 3.2 - Розподіл площ, вартих лісовою рослинністю земель за групами віку.

Рисунк 3.3 - Розподіл площ, вартих лісовою рослинністю за прирідним складом.

Інв. Неподл.	Підп. і дата
Взаєм. інв. №	Інв. № дубл.
Підп. і дата	Підп. і дата

Вип.	Арк.	№ докум.	Ліст.	Дат.
------	------	----------	-------	------

EK 20320149

Арк
22

Для весни характерні інтенсивно наростаючі потепління, які перериваються поверненням холодів і значною сухістю повітря при східних вітрах. Восени відбувається поступове похолодання, але нерідко спостерігаються повернення тепла при ясній погоді. Значне похолодання настає в листопаді й супроводжується появою туманів, суцільної хмарності і обложних дощів.

Самим теплим місяцем є липень з середньою місячною температурою $+24^{\circ}\text{C}$ і абсолютним максимумом $+37^{\circ}\text{C}$. Найбільш холодно буває в січні місяці, середній із абсолютних річних мінімумів температури -25°C , а абсолютний мінімум дорівнює -34°C .

Середня річна кількість опадів становить 550 мм.

Перший сніг в середньому випадає в другій декаді листопаду, але в цей час він ще не стійкий. Стійкий сніговий покрив встановлюється, в середньому, в другій декаді грудня, а порушується в кінці другої декади березня. В роки з ранньою зимою стійкий сніговий покрив може утворюватися вже в середині листопаду, а в роки з пізньою весною може сходити в кінці березня. Стійкий сніговий покрив тримається до 100 днів. Найбільшої висоти (20-30 см), він досягає в листоному місяці.

Рельєф та ґрунти

Прилуцький район розташований в середньому Придніпров'ї (Носово-Кременчуцький агрогрунтовий район). Територія мисливського господарства - полого-хвиляста рівнина з долинами прохідними та давньо-озерними западинами. Із ґрунтів переважають чорноземи опідзолені поверхнево-оглесні, чорноземи вигутовані, лучні, торфоглесві та мулуватого-глейові, дерново-підзолисті ґрунти.

Інв. Мелодл.	Гіст. і дата	В. і с. м. інв. №	Інв. № док. бл.	Підп. і дата

Вип.	Арк.	№ докум.	Підп.	Дат.

ЕК 20320149

Арк
23

Гідрографія та гідрологічні умови

В районі розміщення мнеливського господарства існує мережа річок, струмків, гідромеліоративних каналів. Основними водоймами являються ріки Удай і Галка. Характерною особливістю режиму цих річок є чітко виражена весняна повінь і низька літньо-осіння межінь.

Крім річок, каналів, ставків в межах господарства багато заболочених ділянок.

Загальна площа річок, каналів, озер, боліт становить 1,18 тис. га.

Рівнинний характер місцевості, ґрунтовий і рослинний покрив і клімат сприяють накопиченню ґрунтових вод, які залягають на території господарства на глибині 2-5 м від поверхні ґрунту

Деревно-чагарникова рослинність

Лісистість території господарства становить 36,1%. Лісовий фонд складають: хвойні насадження - 1,11 тис. га (31,8%), листяні - 2,05 тис. га (58,7%), змішані - 0,33 тис. га (19,5%) загальної площі лісів. Серед хвойних лісів переважають соснові масиви.

Основними лісоутворюючими породами твердолистяних лісів являються: дуб звичайний, клен гостролистий, липа дрібнолиста. Серед супутніх порід в цих лісах зустрічаються: груша дибка, яблуня лісова, черемха, подекуди черешня.

Підліскові породи представлені липщиною, крушиною ламкою, бруслинами європейською і бородавчистою, горобиною звичайною, бузиною чорною, кленом гостролистим.

Із м'яколистяних порід тут формують насадження: береза, вільха і тополі. Зустрічаються також куртини верби ламкої і білої. В заплавах річок і на болотах велике поширення мають чагарникові верби (мілдалька, шельога, понеліяета, розмариноліста, прутovidна).

Підп. і дата	
Інв. Недрукл.	
Взам. інв. №	
Підп. і дата	
Інв. Недрукл.	

Вип.	Арк.	№ докум.	Підп.	Дат.
------	------	----------	-------	------

ЕК 20320149

Арк

29

Трав'яна рослинність

Трав'яна рослинність природного походження зустрічається лише на справжніх та болотних луках і має різноманітний видовий склад. Це пов'язано з екепозичією схилів, родючістю ґрунтів і пасовищною дигресією.

Різноманітні луки представлені наступними основними видами: вівеяниця лучна, тонконіг лучний, ширій повзучий, половиця велетенська, шавлія лучна, вероніка, оман (дівосил), полин гіркий, кунічник наземний.

Болотисті луки представлені угрупованнями осоки гоєтрої, лещеняку великого, щучника дернистого, осоки (чорної, троякої).

На схилах південних екепозичій рослинність більш сухолюбна. В її складі переважають: костріця овеча (тинчак), килець (сизий, гребінчастий, великий), житняк, люцерна жовта, бусин (білий, лікарський), дівина (лікарська, борошнеста), нечуйвітер (волохатенький, синяковидний, рільний), перетач (прямий, гусячий, дусяча ланка), пісковий, сріблястий), чабрець (маршалів, повзучий), полин австрійський тощо.

Трав'янистий покрив піщаних масивів складають наступні види: кунічник наземний, костріця Беккера, келерія сиза, чаполоч повзуча, чаполоч пахуча, тонконіг бульбистий, осока колхідська, очиток (заяча капуста) їдкий, сухоцвіт піщаний, гвоздика (розчепірена, несправжньорозчепірена, польова), смітка поникла тощо. Найбільш понижені ділянки заллав покриті переважно рогозом вузьколистим, очеретом звичайним, комишам, митлицею повзучою, тонконогом болотним.

В травостой лісових боліт є гідрофітні болотні види: осока гоєтровидна, гравілат річковий, гадючник в'язолистий, напороть болотна. В мезотрофних болотах переважають угруповання осок духнастошлюдої та здутої, кунічника сіруватого.

У наявних в мисливському господарстві водоймах (ріки, водосховища, озера) поширені зарості водної і посу водної рослинності, до складу яких входять різні водорості, рдесники, ряски, елодея канадська, тубурник, сальвінія

Інв. № докл. Підп. і дата
Взаєм. інв. № Інв. № докл. Підп. і дата
Інв. № докл. Підп. і дата

Вип.	Арк.	№ докум.	Підп.	Дат.	Арк.
					25

ЕК 20320149

плаваюча, водяний різак та інші. Найбільш поширеними на орних землях бур'янами є наступні: сурішня, шпрій, ман'я, плоскоуха, ширішча, осот, хвощ, лобода, берізка цилінова тощо.

3.2 Території об'єкти природно-заповідного фонду

В зоні діяльності мисливського господарства ДП «Прилуцьке лісове господарство» знаходиться 2 об'єкти природно-заповідного фонду. В таблиці 3.2 наводиться їх характеристика.

Таблиця 3.2 Території та об'єкти природно-заповідного фонду в зоні діяльності мисливського господарства ДП «Прилуцьке лісове господарство»

№ пп	Назва, реєстраційний номер	Площа, га	Місце знаходження	Коротка характеристика, рішення про оголошення	У віданні кого перебуває
1	«Ічнянський національний природний парк» (частина парку)	820	Ічнянський район, с.Буца, с.Сезьки, Прилуцький держлісгосп	Парк є унікальним для півночі Північної України. Серед дерев переважають: дубові, грабово-дубові і дубово-соєнові ліси, евтрофні болота. В парку зустрічається понад 200 видів наземних хребетних тварин, 7 видів земноводних, 4 види птахів, 70 видів рослин, близько 25 видів ссавців. В парку росте багато рослин, як лікарських так і звичайних. Указ Президента України від 27.04.2004 р. №464/2004	Міністерство охорони навколишнього середовища України
2	«Заїздівський заказник» 15/29-578 (частина заказника)	980	Прилуцький район, с.Сорочинці, с.окачівка, с.Заїзд	Це типове евтрофне осокове болото в заплаві р. Удай з значними площами чагарників (верба понелястої) по болоту. Ділянка має важливе значення в регулюванні водного режиму річки та прилеглих територій. Рішення обл. ради 21.03.95 р.	Лівосорочинської, Товкачівської сільради
3	«Облічівський заказник» 15/15-578	211	Прилуцький район, с.Облічів	Це типове евтрофне осоково-брусничне болото з типовими видами в заплаві р. Удай, яке має важливе	Облічівська сільрада

Інв. Неопод. | Підп. і дата | Взаєм. інв. № | Інв. № добул. | Підп. і дата

ЕК 20320149

значення в регулюванні
водного режиму річки.
ОВК 28.08.89 р.№164 Рішення
обл. ради 21.03.95 р.

ВСЬОГО гідрологічних заказників	1191
ВСЬОГО по господарству	2011

В природно-заповідному фонді забороняється:

1. Меліоративні та будь-які інші роботи, що можуть призвести до зміни гідрологічного режиму природно-заповідного об'єкту.
2. Розвідувальні, підвідні роботи, розробка всіх видів корисних копалин, будь-яке порушення ґрунтового покриття.
3. Знищення та пошкодження окремих дерев, чагарників, трав'янистої рослинності.
4. Знищення та суттєва зміна видового складу рослинного покриття (без відповідних обґрунтувань наукових закладів).
5. Заготівля лікарських рослин та технічної сировини.
6. Збір рідкісних та занесених до червоної Книги України видів рослин, їх квітів та плодів.
7. Заготівля та знищення всіх видів водної рослинності, за винятком заходів біологічної меліорації, що здійснюються в установленому законом порядку.
8. Знищення та відлов всіх видів тварин, розорення їхніх гнізд, нір, інших сховищ та жител, збір яєць та пуху.
9. Будь-які порушення природного стану водойм, що входять до складу заповідного фонду, порушення режиму водоохоронних зон та прибережних смуг.
10. Будь-яке розміщення та забруднення (промислове та побутове) території об'єкту, їх водних ділянок, порушення їх гідрохімічного режиму.
11. Передача у господарське використання окремих земельних або водних ділянок заповідника (заказника).

Підп. і дата
 Інв. Недубл.
 Взам. інв. №
 Підп. і дата
 Інв. Перозл.

12. Інші види робіт, що можуть спричинити до порушення природних зв'язків та природних процесів, втрати наукової та естетичної цінності природних комплексів, що охороняються.

Всі види природокористування (рубки, сінокосіння, розорювання земель, випас худоби, мисливство, рибальство, науково-дослідні роботи, використання території в оздоровчих, рекреаційних та освітньо-виховних цілях) що проводяться на території національного природного парку і заказників, здійснюються за дозволами Держуправління охорони в Чернігівській області навколишнього природного середовища. Відповідно до вимог, встановлених для окремих об'єктів природно-заповідного фонду.

Державний контроль за додержанням природоохоронного режиму здійснюється Міністерством охорони навколишнього природного середовища України. Його органами на місцях та іншими спеціально уповноваженими органами.

Порушення законодавства України про природно-заповідний фонд тягне за собою дисциплінарну, адміністративну, цивільну або кримінальну відповідальність.

3.3 Мисливська фауна господарства

З урахуванням мисливсько-господарського значення окремих видів тварин та їх поширення на території господарства до основних видів мисливської фауни слід віднести: лося, козулю, кабана, зайця-русака, сіру курітку; з водоплавної та болотної дичини - качок, гуліків, лисок, гоню.

До другорядних видів мисливської фауни можуть бути віднесені: вовк, лисця, сотоподібний собака.

Підп. і дата
 Інв. № дубл.
 Взам. інв. №
 Підп. і дата
 Інв. № покл.

Вип.	Арк.	№ докум.	Підп.	Дат.

ЕК 20320149

Арк
28

Лось

Цей тип свід і лісовий вид з'явився в районі давно, але кількість незначна (1-3 особин).

На сьогодні лось тримається переважно у великих шестяних лісах, поблизу лісових боліт, в заболочених шестяних насадженнях. Крім цих улюблених лосем угідь, він використовує також ділянки вузколісовічних рубок минулих років з посадками лісокультур або природним лісовідновленням. Смуги молодняків чергуються з цих місцях гривами старих лісів, що створює комплекс непоганих лосевих угідь.

Кабан

В даний час, в господарстві експлуатується єдиная популяція цього виду.

На території мисливських угідь кабан розподілився не рівномірно. Найчастіше зустрічається в найбільш обводнених мисливських угіддях. Однак є сезонні особливості в його розподілі по угіддях. У період дозрівання сільськогосподарських культур на полях відзначається його переміщення в угіддя, що безпосередньо прилягають до польових угідь. З настанням холодів і після збирання врожаю він переміщається в центральні частини лісових масивів.

Козуля європейська

Один з найбільш численних видів мисливських тварин.

Козуля зосереджена в лісових та прилеглих до них польових угіддях. Дотримується визначених ділянок, не значно переміщуючись залежно від сезонів року. Сам характер угідь, розташованих невеликими, часто різномісними ділянками (лісовими і нелісовими, включаючи галявини, лучки), перемежованими одна з одною, створює тут сприятливі умови для проживання козулі.

Інв. Неподр.	Підп. і дата
Взаєм. інв. №	Інв. № дубл.
Підп. і дата	Підп. і дата

Вил.	Арк.	№ добувл.	Підп.	Дат.
------	------	-----------	-------	------

ЕК 20320149

Арк
29

Велика відбудованість угідь шовками в період дозрівання лісових ягід і грибів змушує козулю переміщатися до окраїн лісових масивів. Якоюсь мірою це зв'язано і з наявністю молодих пагонів сільськогосподарських культур, що має немаловажле значення в кормовому раціоні.

Засць-русак

Зустрічається на території господарства, як у польовій його частині, так і лісовій. Найбільша концентрація зайця припадає на ділянки стиків польових і лісових угідь. Віддає перевагу густим посадкам і листяним молоднякам, місцям поблизу узлісь.

Сіра куріпка

Колись численна і широко розповсюджена на території мисливського господарства сіра куріпка в даний час зустрічається досить рідко. Різке зменшення чисельності цього цінного виду польової дичини зв'язано зі скороченням площ угідь, припиненням для проливання сірої куріпки, розкорчуванням чагарників і інших меліоративних робіт, несприятливим для куріпки кліматичні умови в окремі роки, особливо в зимовий період, зростання в останні роки чисельності лісових ведмедів, велика кількість бродячих і дичавітих собак.

Вовк

На території мисливського господарства постійно не меншає. Часто в угіддях господарства з'являються вовки, які наносять значний збиток. Типові місця проживання - лісові масиви з баками та ярами; поблизу води.

Підп. і дата	
Інв. № докл.	
Взаєм. інв. №	Інв. № субл.
Підп. і дата	

Лисиця

Цей хижак у даній часі широко розповсюджений в угіддях господарства, зустрічається як у лісовій зоні, так і на іншій території об'єкта. В місяцях її поширення відзначається максимальний збиток від цього хижака мисливській фауні.

Споноподібна собака

Поширена на території господарства менше, ніж лисиця. Зустрічається головним чином на знижених і заболочених ділянках, а також у заплавах рік. Завдяк відсутності пикоди водолавної і боровій дичині, особливо в період гніздування і виховання молодят.

Бореук

Зустрічається на території мисливського господарства одиночно. Нори і сліди життєдіяльності бореука відзначаються в великих лісових масивах. Низька чисельність пов'язана, в основному, зі значним впливом з боку людини. Мисливсько-господарське значення цього виду невелика.

Завданням мисливського господарства є охорона, відтворення та раціональне використання мисливської фауни. Для ефективності вказаних заходів постійно проводиться облік чисельності мисливських тварин в. Господарство поділено на 2 стверські обходи площами до 5 тис. га (див. рис. 3.4).

Інв. Наподл.	Підп. і дата	Взаєм. інв. №	Інв. № дубл.	Підп. і дата

Вип.	Арк.	№ докум.	Підп.	Дат.

ЕК 20320149

Арк

31

КАРТА-СХЕМА
 поділу території лісничеського господарства
 ДП «Прилуцьке лісове господарство»
 за стержневими обходами

Експлуатаційні:
 1 - 4.81 га.
 2 - 4.65 га.

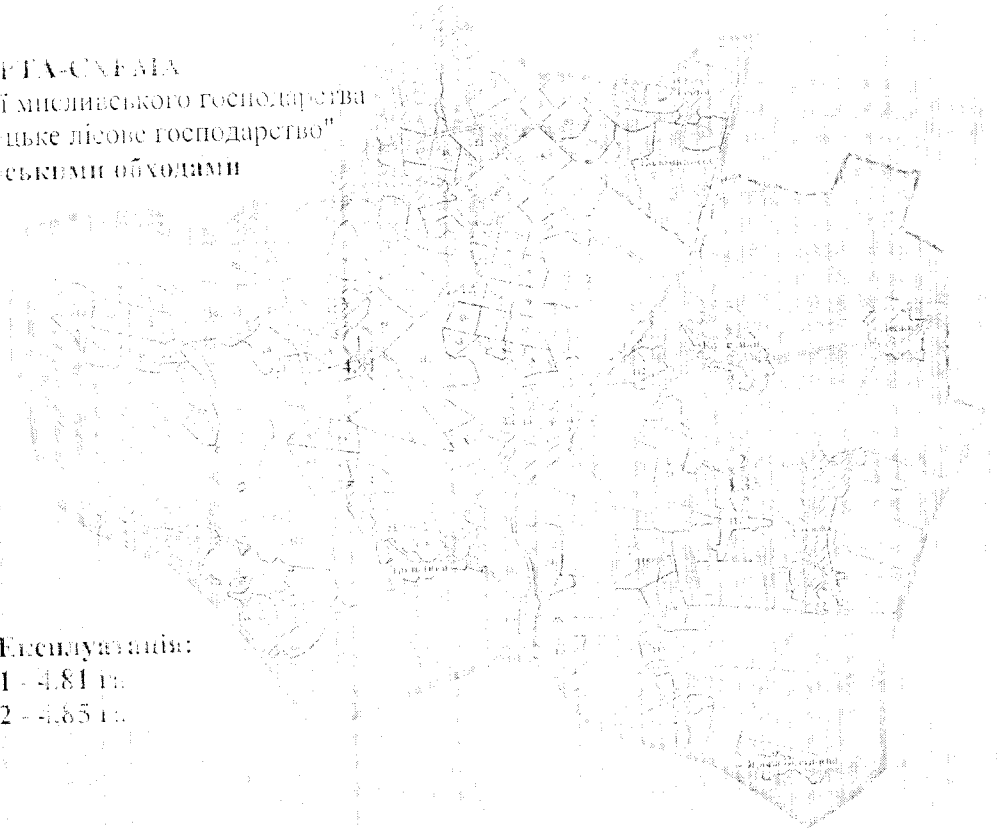

Рисунок 3.4 - Карта-схема поділу території лісничеського господарства ДП «Прилуцьке лісове господарство» за стержневими обходами

КАРТА-СХЕМА
 поділу території лісничеського господарства
 ДП «Прилуцьке лісове господарство»
 на відповідальні та експлуатаційні ділянки

№ ділянки	Площа, га	Вид лісу
1	4.81	Сіверський дуб
2	4.65	Сіверський дуб

Рисунок 3.5 - Карта-схема поділу території лісничеського господарства ДП «Прилуцьке лісове господарство» на відповідальні та експлуатаційні ділянки

Інв. № посл.	Підп. і дата	Взаєм. інв. №	Інв. № дубл.	Підп. і дата

Заш.	Арк.	№ докум.	Підп.	Дат.

ЕЛ 20320149

На території мисливських угідь створено відтворювальні ділянки (приблизно 25% всієї площі). Вони являють собою угіддя з кращими кормовими та захисними властивостями для основних видів мисливських тварин (див. рис. 3.5).

На підприємстві активно займаються підгодовлею тварин в зимовий період, адже в сильний мороз і сніг, тваринам важко знайти собі споживу. В умовах постійного росту поголів'я диких парнокопитних, підгодівля стає все більш актуальним заходом, тому працівники ДНІ «Іршанський лісгосп» на шляхах міграції та місцях постійного перебування. Ветановлюються годівельні майданчики, солонці. А в літньо-осінній період, займаються заготівлею кормів для тварин, які в майбутньому стануть суцільною підтримкою, так як багато джерел їжі вичерпуються, або були завантажені снігом. Мешканцям лісу пропонують різноманітні ласощі: сіно, кормові віники. Зерновідходи, овес, сіль, кукурудза тощо. Лісова охорона потужніше розносить корми по спеціально обладнаних майданчиках, які дають змогу використовувати їх в нормальному стані.

Інв. № подл.	Підп. і дата	Взам. інв. №	Інв. № дубл.	Підп. і дата	Вип.	Арк.	№ докум.	Підп.	Дат.	ЕК 20320149	Арк.
											33

РОЗДІЛ 4

ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ЛОСЯ СВОРОНЕЙСЬКОГО

Оптимізація чисельності диких, в тому числі і мисливських тварин в різних природних екосистемах неможлива без оперативного та вірогідного визначення розміру їх ресурсів. Підвищені та досить точний підрахунок загальної кількості та структурного складу дичини дозволяє обґрунтувати розмір мисливських користувань, оцінити вірність проведення біотехнічних заходів. Без знання цих міри чисельності тварин мисливські господарства не зможуть вірно вирішувати багатьох питань ведення та планування мисливського господарства, а також вчасно реагувати на виникнення конфліктних та проблемних ситуацій в системах типу "копитні тварини - лісова рослинність", "хижак - жертва", "мисливство - лісівництво" тощо.

4.1 Рекомендовані методи обліку мисливських тварин

Метою обліку є встановлення місця мешкання тварин, їх територіальне розміщення і чисельність в різних типах угідь для подальшої розробки заходів їх охорони і регулювання. Класифікація виявлення тварин може мати вигляд:

- візуальне виявлення тварин;
- візуальне виявлення слідів життєдіяльності;
- виявлення на слух;
- виявлення за допомогою собак;
- виявлення за допомогою самоловів [Помилка! Джерело посилання не

знайдено.].

На території ДН «Придніпровське лісове господарство» проводяться такі роботи по обліку чисельності мисливської фауни:

- весняний облік пернатого дичини;
- літньо-осінній облік борзової і водоплавної дичини;

Підп. і дата
Взаєм. Інв. №
Інв. № добул.
Підп. і дата
Інв. № по обл.

Вил.	Арк.	№ докум.	Підп.	Дат.

EK 20320149

Арк
34

зимовий облік копитних, зайців і крупних хижаків.

Під час обліків досвід сиротейського дуже важливо встановити статевовіковий склад популяції. Найбільш раціональними методами обліку вважаються:

- ведення обліку по дефекаціях на маршрутних смугах (стрічках);
- зимовий маршрутний облік;
- метод подвійного окладу;
- оклад з умовним проміном;
- облік під час гоцу;
- маршрутний авіаоблік наприкінці зими за наявності снігового

покриву (для зони лісоостепу в уріддях, де переважають молодняки та днітяні насадження) [4].

Облік по екскрементах зводиться до підрахунку «зимових» кун дефекації тварин. У зимовий період дикі копитні тварини живляться переважно пагонами дерев, чагарників які багаті лігніном, та за цей період виділяють певну кількість екскрементів. Вони достатньо надрізняються від екскрементів, відкладених в інший період року тим, що містять в основному клітковину і зберігаються тривалий час (до одного року і довше), що надає можливість підрахувати число екскрементів, залишених тваринами за зимовий період.

Кількість дефекацій, залишених одним дорослим звіром певного виду та віку за добу – відносно стабільна величина. Отже, знаючи це число для відповідної території, вікову структуру стада на ній, а також період живлення деревно-гілковими кормами, можна розраховувати середню кількість екскрементів, залишених однією твариною за зимовий сезон.

Облік проводиться після завершення снігу і до появи трав'янистого покриву. Метод дозволяє виявити загальну картину екскредації угідь тваринами.

На кожних 100 га, практично в кожному лісовому кварталі, закладають облікову стрічку 1-кілометрової довжини і 4-5 метрової ширини, яка проходить через середину кварталу, до якої підраховують пазвні кунні зимових екскрементів кожного виду копитних. На пробних стрічках, що пропорційно

Піп. і дата
Інв. № Дубл.
Езасм. інв. №
Піп. і дата
Інв. № подл.

Вил.	Арк.	№ докум.	Піп.	Доп.
------	------	----------	------	------

ЕК 20320149

Арк

35

представляють всі тваринницькі угіддя. Обліковану кількість екскрементів екстраполюють на всю площу і ділять на число, одержане від множення кількості зимових днів на середню кількість екскрементів за добу, що їх залишає певний вид.

В процесі обробки польових матеріалів кількість куп дефекації на 1000 га розраховується за формулою:

$$d = \frac{N \times 10000}{a \times l}, \text{ де:} \quad (4.1)$$

де d - кількість куп дефекації, шт. на 1000 га;

N - кількість куп дефекації на площі обліку, шт.

a - ширина облікової смуги, м.

l - довжина маршруту, м.

Щільність тварин розраховується за формулою:

$$P = S \cdot \frac{d}{t \cdot b}, \text{ де:} \quad (4.2)$$

де P - щільність тварин в господарстві, ос. на 1000 га;

S - площа господарства, га;

d - кількість куп дефекації, шт. на 1000 га;

t - тривалість періоду виділення звіром «зимових» екскрементів;

b - середньодобова кількість куп дефекації на одну тварина.

Підрахувавши екскременти на обліковій площі, і поділивши отриманий результат на кількість екскрементів, виділених одиницею тваринною, визначають середнє навантаження на угіддя в зимовий період.

Достовірність результатів даного методу залежить в основному від площі, яка охоплена обліком. Доцільно щоб обліком було охоплено 80-100 % площі.

Інв. № по обл.	Підп. і дата
Взаєм. інв. №	Інв. № по обл.
Підп. і дата	

Вип.	Арк.	№ докум.	Підп.	Дат.
------	------	----------	-------	------

ЕК 20320149

Арк.
36

придатною для меншання тварин з розрахунку 1 км. на 100 га. Облікова смуга повинна охоплювати всі природно-територіальні комплекси пропорційно їх площі. При цьому не рекомендується закладати маршрути тільки по лісових масивах. Необхідно щоби облікові смуги розташовувалися на тих ділянках, де можуть бути зосереджені основні кормові запаси і розташовані місця жирувань тварин. Маршрути доцільно прокладати по середній лісових масивів, чагарників і сільськогосподарських полів. Цей метод обліку, як стверджують більшість дослідників з різних регіонів, достатньо точний і його похибка не виходить за межі -10% в порівнянні з даними обліку, проведеного шумовим нагоном. Похибка відхиляється у бік заниження чисельності.

Поряд з позитивними сторонами цей метод має певні недоліки. По-перше, отримуємо дані не на день обліку, а визначаємо середню чисельність звірів, яка була декілька місяців назад. По-друге, для проведення обліку цим методом потрібна додаткова інформація: дані про тривалість періоду життя диких звірів деревинночагарникової рослинністю, про середню кількість екскрементів, що залишає певний вид за добу та статеву-вікову структуру досліджуваного виду. По-третє, в гірській місцевості у більшості випадків взимку звірі концентруються в зарослих урочищах: біля місць підгодівлі, місць відпочинку, біля стежок, гірських потоків. Тому підрахувати там кількість окремих купок екскрементів важко і немає гарантії, що саме ці ділянки попадуть на облікову стрічку. Крім цього, тривалість зимового періоду в різні роки нестала і загальна кількість дефекацій за зимовий період не є сталою величиною. По-четверте, напрям облікової стрічки, яка повинна проходити по випадковому маршруту через, часто за суб'єктивних умов змінюється самим виконавцем у напрямку «найменшого опору» - на стежку тварин, де кількість дефекацій значно більша середньої, що заввищує результати.

Зимовий маршрутний облік. Матеріали маршрутного обліку по слідах на снігу, який належить до групи відносних обліків, можуть використовуватися як абсолютні обліки якщо при розрахунках використовувати довжину добового

Інв. № подл. | Піп. і дата | Взам. інв. № | Інв. № дубл. | Піп. і дата

Вип.	Арк.	№ докум.	Іст.	Дат.

ЕК 20320149

ходу тварини. Для визначення щільності населення виду за даними маршрутного обліку використано уяву формулу:

$$P = 1,57 \times \frac{n}{l \times d} \quad \text{де:} \quad (4.3)$$

де P - щільність тварин;

1,57 - постійний коефіцієнт;

N - кількість слідів, які перетинають маршрут;

l - довжина маршруту, км;

d - середня довжина добового ходу тварини, км.

На певній території (лісництво, сферевий обхід тощо) закладаються декілька маршрути по 5-10-15 км довжиною (не менше 1 км на 100 га угідь), розміщених рівномірно по території. Далі проводять облік тварин.

Найважливішим показником при проведенні маршрутного обліку є середня довжина добового ходу звіра, яка в різних регіонах і по сезонах року неоднакова і суттєво відрізняється. Вона залежить від сезону, погодних умов, рельєфу, висоти снігового намету, антропогенного освоєння території.

Довжину добового ходу визначають методом висліджування, яке можна проводити двома способами. Перший застосовують тільки через добу після пороні. Спочатку тварину відстежують до її місцезнаходження (якщо тварина не зафіксована візуально, цей пункт зстановлюють на початку сліду наляканого звіра), потім слідковець повертається на початок висліджування і відстежує звіра «в п'яту», до тих пір, поки слід не буде засипаний снігом при пороні. При другому способі висліджування проводиться двічі. Місцезнаходження звіра визначається на перший день і рано через добу на інший день. Довжина добового ходу встановлюється по кроках, для цього довжина кроку обліковця повинна бути добре виміряна. Можна використовувати крокомір. Якщо слід не дуже покручений, а на місцевості є багато орієнтирів, його доцільно нанести на абрис і виміряти його довжину картографічним методом. Бажано проводити не

Підп. і дата
Інв. протокол
Взяв м. інв. №
Післ. і дата
Інв. Метод.

Вип.	Арк.	№ докум.	Підп.	Дат.
------	------	----------	-------	------

ЕК 20320149

Арк.

38

менше трьох всліджувань і обчислювати середню довжину добового ходу того або іншого виду мисливських тварин.

Застосовувати зимовий маршрутний облік можна тільки в тому випадку, коли є надійні і достовірні дані середньої довжини добового ходу звіра в регіоні на період проведення обліку, який рекомендується проводити в лютому-березні місяцях, після сезону полювання. На невеликих територіях мисливських господарств чи закріплених угідь цей метод обліку застосовувати нецільно. Проведення цього обліку можливе на великих територіях, де щорічно проводяться обліки цим методом і заздалегідь накопичуються дані середнього добового ходу видів тварин. Крім цього, в залежності від абіотичних і біотичних факторів, розміщення диких тварин по території ту є нерівномірне.

Обліки, що проводяться на компактних ділянках, сторони яких сорозмірні називаються обліками на пробних майданчиках.

Суть методу подвійного сліду зводиться до визначення чисельності тварин по різниці кількості вхідних і вихідних слідів, облік яких проводиться по слігу двічі на заздалегідь вибраних майданчиках. Оптимальний час проведення робіт це лютий-березень. Територія, де планується провести облік, заздалегідь умовно поділяється на окремі ділянки площею 25-100 га. Ділянки відділяються між собою обліковими маршрутами. Відстань між двома лініями маршруту не повинна перевищувати 0,5-1 км. Маршрути прокладають по лісових дорогах, просіках, вздовж лісових масивів і загаринків, по периметру полів. Вибрані маршрути наносять на абрис і загальну схему угідь. Розмір площі для обстеження повинен бути таким, щоб обліковець міг за чотири години обійти її. Маршрут повинен утворювати замкнений контур.

Отримавши розпорядження про початок облікових робіт, обліковці попередні обліку затирають всі сліди як старі, так і свіжі. В день обліку кожен обліковець на маршруті підраховує сліди, наносячи їх на карту, а також відзначає кількість тварин і напрям їх руху. Наступного дня обліковці проходять тим же маршрутом і наносять на карту свіжі сліди.

Підп. і дата
Інв. № обліку
Взасм. інв. №
Підп. і дата
Інв. № обліку

Вип.	Арк.	№ докум.	Підп.	Дат.
------	------	----------	-------	------

ЕК 20320149

Арк.
39

В процесі камеральної обробки на схемі території угідь, переносять з абрисів дані про кількості і напрям слідів. Дані обліку польових досліджень заносять в таблицю картки обліку.

В даному випадку до уваги беруться вхідні і вихідні сліди тварин дводенного обліку. Наприклад, на пробному майданчику в перший день зареєстровано 5 вхідних слідів козулі і 2 -- вихідних, різниця між кількістю вхідних і вихідних слідів свідчить про те, що на майданчику залишилися 4 козулі. Наступного дня обліку зафіксовано 6 вихідних слідів, отже, 2 козулі не залишили слідів. Таким чином, на даній пробній площі на облік береться 8 козул. Оброблені матеріали польових досліджень заносяться в картку обліку.

Дані про кількість тварин, які не залишили слідів, записуються на другий день обліку. Як правило, результати 1-го і 2-го обліків не співпадають, що значною мірою зумовлено добовим переміщенням певної кількості тварин. В обліковій картці обов'язково фіксують вік і стать зареєстрованих тварин. Тварин, у яких складно визначити в польових умовах вік або стать, фіксуються в графі «сьогоднішня», а в примітках вказуються нетипові сліди звіра.

Необхідно відзначити, що чим густіше мережа облікових маршрутів, тобто чим менша площа облікових майданчиків, тим точніше дані будуть отримані. Чим більше днів підрид витрачається на облік, тим достовірніше результати.

Оклад з шумовим прогом. Техніка цього методу дуже проста. Для проведення обліку вибирається декілька ділянок (пробних майданчиків) розміром 30-1000 га. Розмір пробних майданчиків залежить від величини і контурів масивів, щільності посадки, погодних умов, кількості загонців.

Площі, вибрані для обліку повинні бути характерними для господарства. Пробні майданчики можуть мати різну конфігурацію, проте як показує досвід, доцільніше віддавати перевагу формі подовженого прямокутника. Така конфігурація облікових площ, разом з їх зручністю для проведення шумового прогону дозволяє отримати точніші результати обліку в порівнянні з рівносторонніми ділянками.

Інв. № подл.	Підп. і дата
Взаєм. інв. №	Інв. № дубл.
Підп. і дата	Підп. і дата

Вил.	Арк	№ докум.	Підп.	Дата	Арк
					35

ЕК 20320149

Перед початком роботи обліковець обходить намічений майданчик по його межі зі всіх сторін, реєструючи всі вихідні сліди. По різниці вхідних вихідних слідів встановлюється кількість тварин, які знаходяться на даному пробному майданчику. Після цього всі сліди затираються. Група загонців (5-10 чоловік) з шумом проходить пробний майданчик з найменшого боку до протилежного кінця, виганяючи всіх тварин, які знаходяться на майданчику.

Загоничі йдуть приблизно на однаковій відстані один від одного (20-50 м), проте ця відстань на рівнині перевищувати 70 м. Обліковці, які йдуть по краю майданчика реєструють сліди тварин, які пішли з облікового майданчика. Цю ж роботу може провести один обліковець після прогону.

Якщо сніг глибокий, то тварини часто проходять одним слідом. В цьому випадку одному із загонців необхідно пройти по сліду до того місця, де сліди розходяться. При глибокій сніговою покриву більше 20 см метод шумового прогону використовувати нецільово. В таких випадках необхідно переходити до візуального обліку наглом, при якому фіксуються всі зустрінуті особини. При цьому розмір пробного майданчика не перевищує 30-100 га, а кількість пробних майданчиків збільшується. Результати обліку на всіх пробних площах екстраполюються на загальну площу угідь.

Дослідження і виробничий досвід показують, що при обхваті обліком понад 25 % загальної площі господарства і ретельному проведенні робіт похибка методу шумового прогону, як правило, не перевищує 10-15 %.

Облік нагонем можна застосовувати і раз за цілою реку, він може бути вирішальним чи зображальним, коли звіряють на точність інші методи (або при перевірках).

Цей метод обліку трудомісткий, забирас багато часу, вимагає значної кількості обліковців і загонців. Однак він один з найбільш точних методів обліку не лише копитних, але й інших тварин. Провівши облік цим методом, можна також визначити вікову і статеву структуру популяції.

Метод шумового прогону може застосовуватися також в комбінації з картуванням слідів і маршрутним методом. У такому разі в день прогону

Підп. і дата
 Інв. № добул.
 Взаєм. інв. №
 Підп. і дата
 Інв. № добул.

підраховуються одночасно, кількість слідів на маршрутах, закладених з розрахунку 10 км на кожних 4-5 тис. га угідь. Аналогічний підрахунок слідів (картування слідів) проводиться по периметру пробного майданчика. Обробку отриманих даних проводять за формулою:

$$P = \frac{n \times N_1}{n_1}, \text{ де:} \quad (4.4)$$

де P – щільність тварин;

n – кількість слідів на 1 км маршруту;

n_1 – кількість слідів на 1 км на пробній площі;

N_1 – кількість звірів, співвідношення прогоню на пробній площі.

За отриманими даними розраховують загальну чисельність звірів за формулою:

$$N = P_1 \cdot S_1 + P_2 \cdot S_2 + P_3 \cdot S_3 + \dots + P_n \cdot S_n, \quad (4.5)$$

де N – загальна чисельність тварин в господарстві; P_n – щільність звірів на 1000 га, ос;

S_n – площа типу угідь, в яких проводився облік, тис. га.

Аліаоблік. Відомо, простий і достатньо об'єктивний спосіб обліку. До позитивних якостей даного методу можна віднести:

- легкість обстеження значних за площею територій, в тому числі і труднодоступних;
- можливість отримання великого об'єму теривного матеріалу в короткі строки;
- можливість залучення не великої кількості обліковців;
- можливість збору матеріалу не тільки по чисельності тварин, але і по їх біотопічному розподілу, добовій активності і етології.

Підп. і дата
 Інв. № добул.
 Взаєм. інв. №
 Підп. і дата
 Інв. № подл.

Вил.	Арк.	№ докум.	Підп.	Дат.

EK 20320149

Арк.
41

В основному цей метод використовується для обліків копитних, хоча можливе його застосування і для інших крупних ссавців.

Для авіаобліків також використовують літаки МІ-2, ДК-10 і вертольоти МІ-4, МІ-8, КА-26. До участі в авіаобліках допускаються здорові люди, що добре переносять політ, які орієнтуються в наземних предметах і мають хорошим зір.

Держина маршруту повинна бути такою, щоб облік продовжувався не більше 4-5 годин. Політ проходить на висоті 80-100 м із швидкістю 60-140 км/ч. Облік ведеться п'ятьма обліковцями. Між пілотами сидить штурман, що веде журнал обліку, фіксує наземні орієнтири слідкує за часом польоту над ними, враховує копитних в середньому просторі (під дивом літака), в ешелоні літака розташовуються чотири обліковці (по 2 людини з кожного борту). Крило літака розбивається на частини (по пезлонгах). При проєктуванні з висоти 100 м розмітка на крилах літака з цювікатиме: -- 1-е положення (2 пезлонги) -- 50 м;

- 2-е положення (3 пезлонги) -- 100 м;

- 3-е положення (3 пезлонги) -- 150 м;

- 4-е положення (4 пезлонги) -- 200 м; 5-е положення (край крила) --

250 м.

Таким чином, смуга обліку складас 500 м.

При використанні вертольотів крім пілота у роботі приймають участь штурман і два обліковці. Час роботи -- 10 до 16 годин. Висота польоту -- 130-200 м при швидкості 60-80 км/год. При такій висоті при польоті над середньою кварталу 1x1 км добре проглядається площа до кварталної лінії. В зону обліку не потрапляє площа під вертольотом шириною 300 м. Таким чином, два обліковця оглядають смугу шириною 700 м -- по 350 м з кожного боку.

Основні елементи роботи штурмана: вести літак згідно карті і наміченого маршруту; через кожних 3-10 хвилин назвати орієнтири, відзначаючи їх (наприклад, 10¹⁰ озеро Осолорок, 10¹⁰ острів Мерадіан); відзначати інші угіддя; давати команди почата і закінчення обліку; фіксувати маршрут на карті (якщо він заздалегідь не намічений); стежити за швидкістю і висотою польоту. На землі далі зводиться в табліцю по кожному борту окремо.

Підп. і дата
Інв. №
Взаєм. інв. №
Інв. №
Підп. і дата
Інв. №

Розрахунок загальної чисельності диких тварин на всій території господарства проводиться шляхом екстраполяції отриманих на маршрутних стрічках даних на загальну площу угідь.

Недолік цього методу -- це дуже дорогий метод.

Іншими недоліками методу вважаються пропуски зачаївшихся тварин (або тварин у густих щилькових насадженнях, терниках чи очеретяних заростях) [15].

4.2 Облік лося європейського за допомогою безпілотного літального апарату

Для проведення досліджень часто використовують безпілотні літальні апарати. Вони дають змогу здійснювати політ на досить велику відстань до 1500 м, на будь-якій висоті до 70 м та фіксувати усі необхідні моменти [12.10].

Знімки лося європейського та його сліди в зимовий період за наявності снігового покриву представлені на рисунку 4.1 та 4.2.

Рисунок 4.1 – Знімок лося європейського на рівні 20 м

Інв. №подл.	Підп. і дата	Взаєм. інв. №	Інв. №дубл.	Підп. і дата	Вип	Арк	№ докум.	Підп.	Дат	ЕК 20320149	Арк
											43

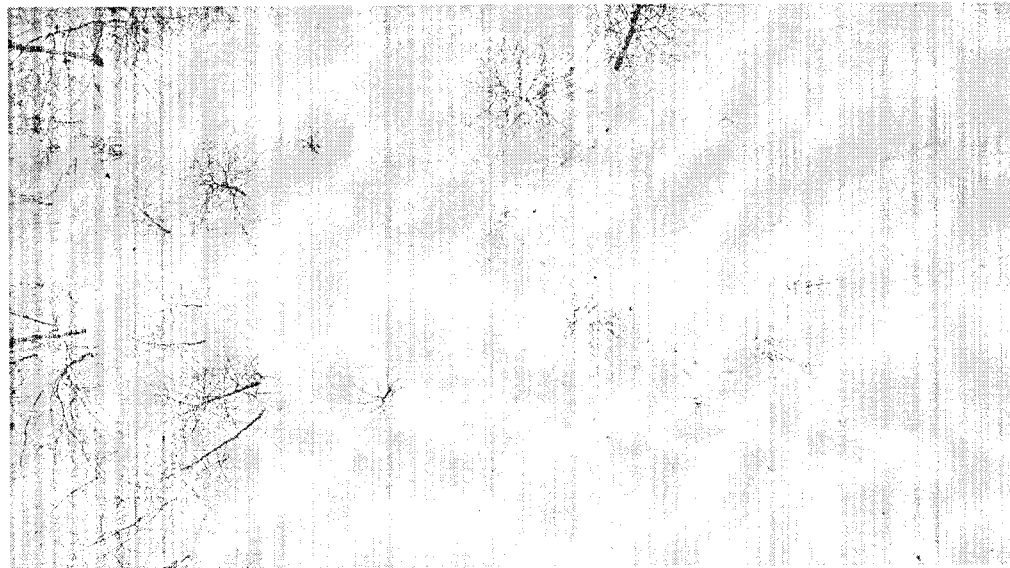

Рисунок 4.2 – Сліди на сніговому покриві лося європейського

В осені (листопад) при обліку місцевіської фауни можуть виникати складнощі при фотографуванні, оскільки без снігового покриву складніше побачити лося європейського. Його, зазвичай, видають білі ноги та наявність ріг у самців. Приклади знімків у листопаді представлені рисунку 4.3 та 4.4 [11, 12.10].

Рисунок 4.3 – Самка та лосеня в осені

Інв. №подл.	Підп. і дата	Взаєм. інв. №	Інв. №зубл.	Підп. і дата	ЕК 20320149	Арк
						44
Вип	Арк	№ докум.	Підп.	Дат		

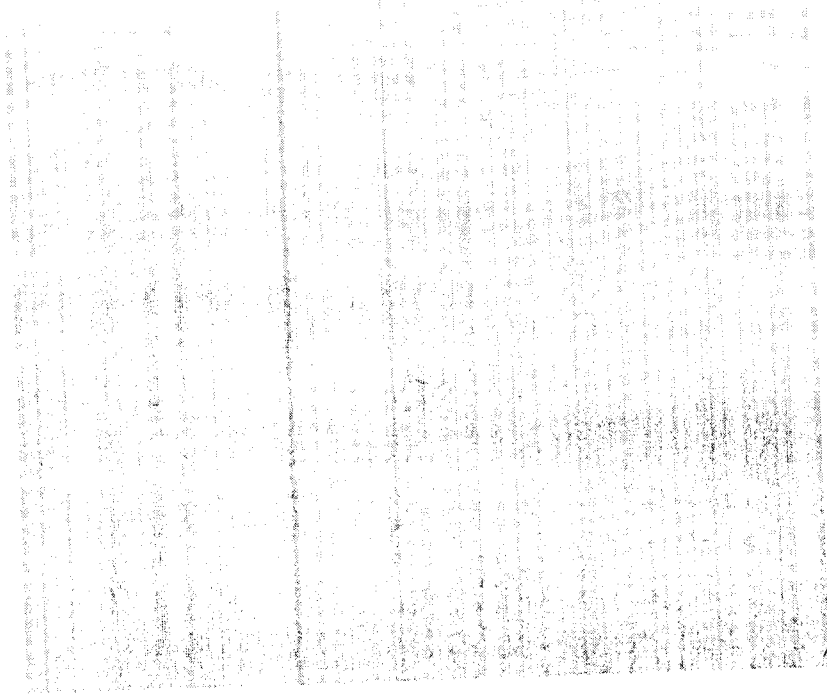

Рисунок 4.4 - Знімок лесея європейського у лісостоні

За допомогою безпілотних літальних апаратів досить легко проводити облікові роботи, проте є певні недоліки - неможливість точного обліку, оскільки коли тварини знаходяться в лісі, за деревами та чагарниками досить складно їх помітити.

4.3 Результати обліку місцевих тварин ДП «Прилуцьке лісове господарство»

Методи обліку місцевих звірів і птахів можуть застосовуватися диференційовано в залежності від того, яких звірів чи птахів обліковують, в якій місцевості, на якій території, в який період року.

Показник чисельності тварин не виявлена або розрахована кількість особин на відповідній території.

На території місцевих господарств стерської службою проведені зимово-весняно-літні обліки місцевих тварин, їх результати наведені в табл. 4.1.

Підп. і дата
Взаєм. інв. № Інв. Подубл.
Підп. і дата
Інв. № подл.

Вил.	Арк.	№ докум.	Підп.	Дат.
------	------	----------	-------	------

ЕК 20320149

Таблиця 4.1 - Обліки основних видів мисливської фауни ДП «Придуньке лісове господарство»

Мисливська фауна	Одиниця виміру	Кількість одиниць
Зимові обліки 2020 р.		
Лось	особин	3
Олень	особин	-
Козуля	особин	65
Кабан	особин	42
Засць-рузак	особин	145
Куниця	особин	-
Сіра курітка	особин	36
Вовк	особин	2
Білка	особин	48
Весняні обліки 2020 р.		
Лисця	особин	36
Спотова динь собака	особин	24
Бореук	особин	6
Літні обліки 2020 р.		
Качки різні	особин	144
Літки	особин	168
Голуби	особин	246
Перелітні	особин	420
Курочки водяні	особин	54
Кулики	особин	165

Лось європейський з'явився в районі давно, але кількість незначна (3 особин).

На сьогодні лось тримається переважно у великих лістяних лісах, поблизу лісових боліт, в заболочених лістяних пасажженнях. Крім цих улюблених лосем угідь, він використовує також ділянки в узколісовічних рубок минулих років з

№ №подл.	Підп. і дата
Віс.м.інв.№	Підп. і дата
Інв.№обл.	Підп. і дата

Вип.	Арк.	№ докум.	Підп.	Дат.
------	------	----------	-------	------

ЕК 20320149

посадками лісокультур або природним лісовідновленням. Смути молодняків чергуються в цих місцях гривами старих лісів, що створює комплекс непоганих лісових угідь.

№. Мушпл.	Підп. і дата	Взаєм. інв. №	Інв. Посудл.	Підп. і дата

Вип.	Арк.	№ докум.	Підп.	Дат.

ЕК 20320149

РОЗДІЛ 5

БІОТЕХНІЧНІ ЗАХОДИ ПІДТРИМКИ ПОПУЛЯЦІЇ ЛОСЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО

Біотехнічні заходи – це методи збільшення природної продуктивності мисливських угідь та засоби підвищення стійкості популяцій основних видів мисливської фауни в умовах інтенсивного ведення мисливського господарства.

Біотехнічні заходи поділяються на дві групи. До першої групи відносяться заходи, які кардинально змінюють кормові та захисні властивості мисливських угідь на значний проміжок часу. Друга група заходів обумовлює тимчасову (сезонну) зміну екології угідь.

Перша група біотехнічних заходів в умовах мисливського господарства не передбачається.

Із другої групи заходів підвищення продуктивності мисливських угідь та збільшення популяцій основних видів мисливських тварин намічаються:

- штучна підгодівля мисливських тварин;
- створення кормових полів і захисних ремізів;
- влаштування біотехнічних обладнань;
- обладнання тимчасових водопоїв;
- створення сховищ і норхазини;
- контроль над чисельністю хижаків;
- боротьба з браконьерством;
- ветеринарно-санітарні заходи;
- скорочення негативної дії факторів турботи;
- охорона умов проживання диких тварин;
- інші заходи по тимчасовому покращенню умов проживання мисливських тварин.

Підп. і дата	Інв. Недубл.	Взаєм. інв. №	Підп. і дата	Інв. Поподл.

Вил.	Арк.	№ докум.	Підп.	Дат.

ЕК 20320149

5.1 Природні корми

Лось приєдувався існувати на природних кормах без допомоги людини. Проте лісові насадження, де меткає цей звір, далеко не рівноцінні по запасах доступних для лосів кормів: тому турбота працівників мисливського господарства про цього звіра завжди дає позитивний ефект.

Основним кормом для лосів в зимовий період служать кора і молоді пагони чагарникових і деревних рослин: перш за все вербику і осики. Найбільш багатими кормами є молоді лісові насадження, зарослі зруби і узлісся, а також середньовікові та перестійні ліси з незначною зімкнутістю, великою кількістю просік, рідин і полян з чагарниковою рослинністю. Такі угіддя є в достатній кількості не скрізь, але мисливці відкавалені в рівномірному і повному заселенні лосями своїх господарств; тому підгодівля лосів виправдовує себе майже в кожному мисливському господарстві.

Лось гоїде їде кору і гілки осики, які повалені, його привертають лісові розробки, де він годується відходами деревини. При цьому лось мириться з найближчим сусідством людини, нерідко жиє всього в декількох сотнях метрів від лісорубів, заходить в парківські і міські парки навіть великих міст.

Рослини, що поїдають лосі, відрізняються низьким вмістом фосфору, сірки, кальцію, нітрогену. Вважається, що низький вміст кальцію сприяє кращому засвоєнню фосфору. У зимовий період перевага надається кормам, що містять кальцій та фосфор: найбільш багаті фосфором кора та гілки сосни, а кальцієм кора та гілки осики. Тому сосна і осика доповнюють один одного в зимовому харчуванні лосів і не можуть замінити один одного.

Якість угідь визначається перш за все не наявністю в лісі привабливої для лосів їжі, а лосєугністю кормів. У всіх або майже у всіх лісових угіддях степової зони осичників більше ніж достатньо. Але, якщо вік дерев перевищує 7-10 років, то тварини просто не можуть використовувати їх гілки і кору. В таких місцях систематичне підрубвання молодих дерев дозволяє їм тримувати оптимальну чисельність лосів в угіддях. Таке підрубвання повинне проводитися не від

Пібр. і дата
Інв. лісорубл.
В. осм. інв. №
Інв. і дата
Інв. лісорубл.

випадку до впадки, а день за днем протягом всього зимового періоду з урахуванням чисельності звірів, використання ними корму і фактичного розміщення тварин в угіддях.

Дерева рекомендується пилати на висоті 1-1,5 м та слідкувати, щоб окорінок залишився на місці. В такому випадку звалене дерево не заносить снігом (рисунки 5.1).

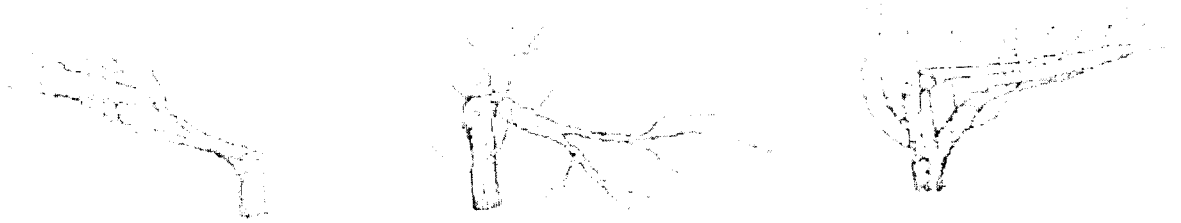

Рис. 5.1 - Фактики дерев для підгодівлі:
а - осики, б - верби.

Дорослі досягає за добу близько 20 кг деревної кори і дрібнак, до 5 мм в діаметрі, гілок. При такій кількості корму, для одної бики 15-20 м висоти. З цього розрахунку потрібно виходити при підгодівлі звірів, якщо угіддя не багаті кормом, а хитрий зацікавлений в підтримці високої щільності досів.

Такі рубки єсть яким доводиться тільки за узгодженням з лісогоспом і так, щоб не перенести відновлення лісу і не стравить всі наявні корми за короткий проміжок часу.

Осички, осики, верби, які поїдають дося, належать до швидкокоросних малоцінних з точки зору лісових порід; тому такі біотехнічні заходи цілком доцільні.

У ряді випадків підгодівля дося може поєднуватися з рубкою лісонасаджень. Працівники господарства повинні тільки своєчасно погоджувати ці рубки і організувати їх проведення силами селів або громадськості. Іноді мисливським господарством доводиться опрацювати необхідний для підгодівлі осички, але тільки за дозволом на його рубку можна отримати за рахунок засобів, запланованих лісовим господарством на біотехнічні заходи або в оплату робіт по лісовій поваленню, в яких господарства допомагають лісництвам.

Підп. і дата
Інв. № докл.
Взаєм. інв. №
Підп. і дата
Інв. № докл.

Для підгодівлі доєїв можливо використовувати інші відходи рубок лісу – гілки горобини, осени (з дзвонотом і інших м'яколистяних порід).

Як правило, підгодівля доєїв повинна поєднуватися і з іншими заходами щодо збільшення кормової продуктивності угідь. Якнайкращий ефект дає омолодження заправлених доєями старих вербняків шляхом їх вирубки з тим, щоб в поротній території зринути більше кореневої порослі. Застосовуються також посадки верби на узліссях, просіках, уздовж ярів, доріг і річкових заплавл. Підрубання осничяку для підгодівлі доєїв проводять після обпадання листя в більшості місць – в другій половині жовтня або з початку листопаду.

5.2 Підгодівля доєїв в зимовий період

В умовах порівняно легкого клімату європейський олень відчуває гостру потребу в підгодівлі лише в особливо багатосніжні зими. Але інтереси спортивного мисливського господарства примушують підгодовувати цього звіра, щоб утримувати його на обмежених територіях, добитися більш інтенсивного приросту поголів'я, а в окремих випадках – збільшити природну продуктивність угідь.

5.2.1 Мінеральна підгодівля

Доєї в зимовий період потребують не тільки властиві йому природний корм, а й мінеральні солі.

Найчастіше роблять солонці шляхом сипки товстої осики на метровій висоті. У ній бензоліною вишипована півметрова ніша завглибшки десять сантиметрів (зрозуміти, все це не обов'язково). До неї вкладається 15-20 кілограмів солі. Якщо це звичайні сілі, а не каїніти, перемішується з глиною (щоб довше не розмивалася дощами).

Солонці бувають кількох типів:

- коритця, встановлені у стовбурі поваленого дерева;

Інв. № докл.	Підп. і дата
Взаєм. інв. №	Інв. № добул.
Підп. і дата	Підп. і дата

Вип.	Арк.	№ докум.	Підп.	Дат.
------	------	----------	-------	------

ЕК 20320149

- корита, збиті з дощок;
- солонці тину «свичка»;
- солонці тину «розщеп» та ін.

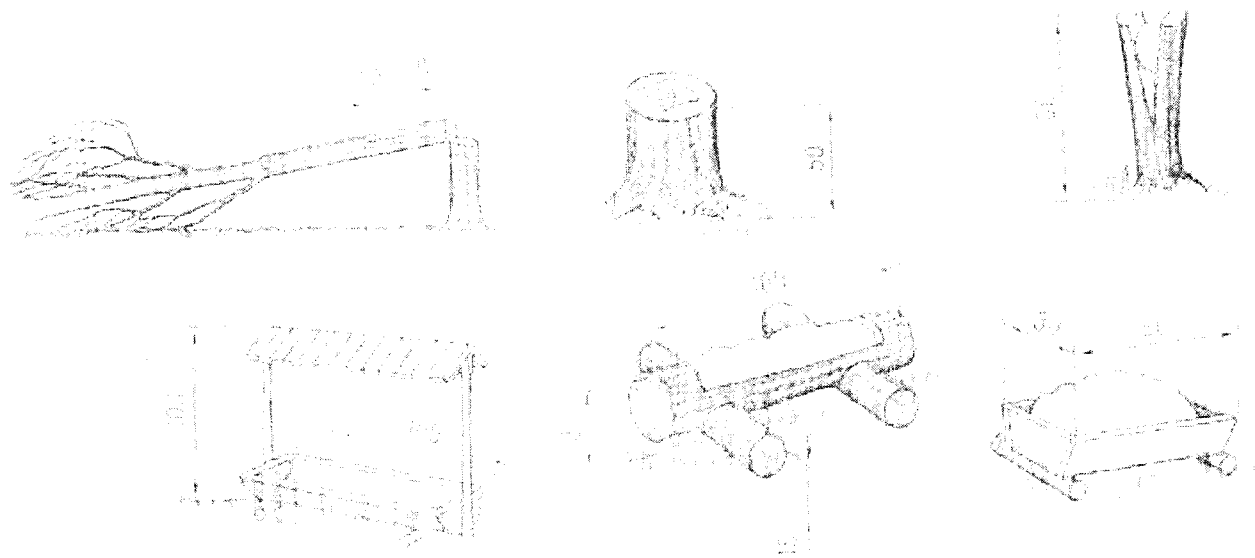

Рисунок 5.2 - Існуючі типи солонців для диких тварин.

Для лосів у мисливському господарстві рекомендується створювати солонці на повалені оенки (на стовбурі робиться кілька жолобків, куди закладається сінь-лизунець). В реальності це виглядає так, як показано на рисунку 5.3.

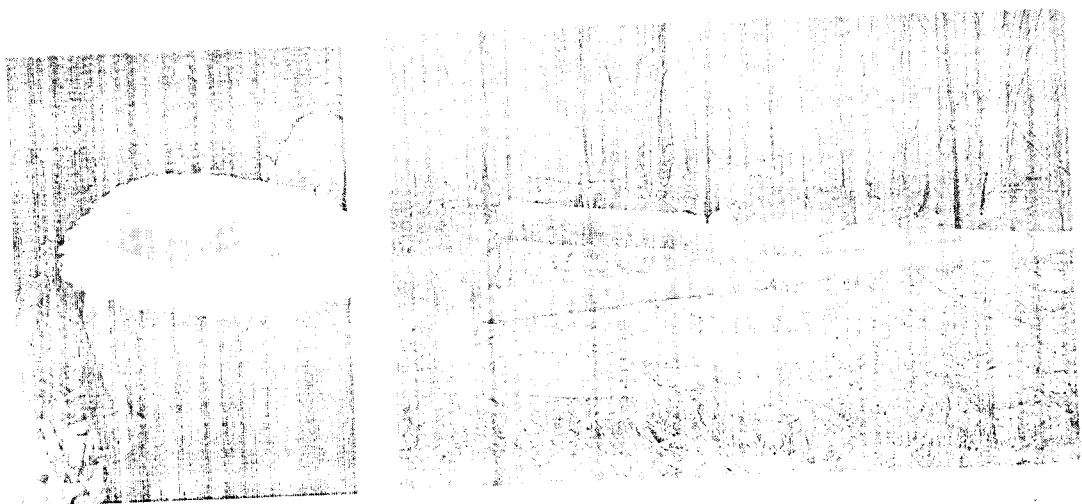

Рисунок 5.3 - Фото мінеральної підкормки у воді голівниць з сінью

№. Поподл.	Підп. і дата	В.зосм. інв. №	Інт. № дубл.	Підп. і дата

Вил.	Арк.	№ док.л.	Підп.	Дат.

EK 26320149

Кількість солонців, що викладаються, має поєднуватися з розміром угідь, а кількість солі -- з її потребою тваринами. Дорослі конитні тварини (лось, олень) споживають за добу близько 7 г солі, а за рік -- 2,5 т. До цієї кількості необхідно додати втрати солі від несприятливих кліматичних умов -- 60%, тоді щорічна норма викладання солі в сніг солонець на одну тварину становитиме 6,3 кг. Знаючи загальну чисельність тварин у господарстві, легко підрахувати, скільки солонців слід встановити і скільки солі необхідне одного солонця.

Солонці ті вбивають у середньому 5-10 тварин. Отже, для одного солонця необхідно 30-60 кг солі на рік.

Щільність мережі солонців у мисливському господарстві повинна регулюватися залежно від щільності та видів конитних у різних стаціях проживання. На 200-300 га площі мисливських угідь слід розміщувати щонайменше 1-2 солонці.

Лосі (самці) щороку скидають роги. У перший період зростання рогів три чверті споживаних лосем мінеральних солей йде саме на їх розвиток і лише чверть прямує на розвиток решти кісткової системи та інші потреби організму. Самкам лося сіль також необхідна для розвитку плода. Вагітні, незалежно від того, люди вони або дикі тварини, гостро відчувають потребу в тих чи інших мікроелементах, тому іноді шукають оригінальні види їжі.

Добре, якщо в місцевості є природні землі, багаті на сільно (солончаки). Якщо ж ні, то йде міграція сокатих до таких місць. Тому лісники та селяни створюють штучні солонці та годівниці.

Вчені пропонують наступний склад мінерального підживлення (в розрахунку на 1 тону) 508,4 кг кухонної солі; 490,8 кг мононатрій-фосфату і 800 г сірчанокислої міді.

Крім того, в цю підгодівлю можна додавати лікарські препарати, для профілактики різних захворювань. При такому складі зимового підживлення телята продовжують рости, дорослі менше втрачають в масі, що особливо важливо для вагітних лосих і однорічних телят. За допомогою солонців з

Підп. і дата	
Інв. № об'єкт.	
Взаєм. інв. №	
Підп. і дата	
Інв. № подл.	

Вип.	Арк	№ докум.	Підп.	Дат.

EK 20320149

Арк
53

оптимальним мінеральним складом можна значно покращити виживання лосів у конкретному господарстві.

І ще, маю того, що солоні повинні бути в осіннику, але вони повинні розташовуватися поряд з лісовою водоймою. Навіть коли влітку важко заготувати сіно через постійні дощі, трава погано сохне, сіно темніє, стає менше поживним, шленив'є, сіно змочують у солоній воді, і корови з вівцями все з'їдають дощенту.

Саме так готують солонці для лосів, козуль і зайців, використовуючи свіже конюшинне сіно і замочуючи в солоному розчині.

5.2.2 Кормові поля і захисні ремізи

У пізно-осінній період лоси дуже неохоче переходять на харчування деревно-гілочним кормом. Їм починає бракувати вільної води, тому вони намагаються поїдати наївчагарнички, лишайники і т. д. З цієї причини лосі часто годуються на озимих. Посадка кормових полів з ліса, озимої пшениці, ріпаку, соняшника, розрахованих на пізніше дозрівання може багато в чому зняти ці проблеми.

З метою забезпечення лосів європейського кормами в господарстві закладають кормові поля для вирощування сільськогосподарських культур.

При використанні кормових полів доцільно частину врожаю залишати на корні, а зібрані культури використати для зимової підгодівлі звіру.

Кормові поля треба закладати в стороні від великих доріг, не ближче 1-2 км від великих сіл. Поля повинні розміщатися в улюблених диких тваринами угіддях, на місцях їх жировки.

Кращими місцями для влаштування кормових полів являються долини невеликих річок і струмків. Бажано, щоб кормове поле по краях обмежувалось бордюром із високого травостою, лози або інших чагарників. Їх кількість закладається із розрахунку, щоб кожне поле відвідувалось невеликою групою диких тварин.

Підп. і дата
Інв. Недубл.
Взаєм. інв. №
Підп. і дата
Інв. Мелодл.

Вип.	Арк.	№ докум.	Підп.	Дат.
------	------	----------	-------	------

ЕК 20320149

Арк
54

Розмір кожного окремо взятого кормового поля не повинен перевищувати 0.5-1.0 га.

Одною із важливих умов вибору місця під кормове поле являється розміщення його суміжно з ділянками, на яких заборонене поливання. На таких полях краще вирощувати багаторічні види рослин, які не потребують щорічних трудомістких агротехнічних робіт.

Орендовані поля, які призначаються для збору врожаю, здебільшого засівають однорічними видами рослин. На таких полях бажано висівати овес, віку, горох, кукурудзу, конюшину, люцерну, а також кормовий буряк і топінамбур.

Урожай з кормових полів збирають в той час, коли приріст зеленої маси і коренелодів найбільший, а рослини ще не встигли затвердіти. Зібраний урожай консервують і зберігають різними способами.

Восени і на початку зими досить европейський часо виходить кормитися на озимі культури, ділячки зібраних картонляних полів з мішаними картонними, що залишилися на поверхні землі або навідується до стогів лісового різнотравного сіна, заготовленого лісниками для худоби. В таких місцях природних жирувань також корисно організувати підгодівлю.

Успіх підгодівлі європейського досягає залежить від наявності кормових полів, приваблюючих і утримуючих тварин до глибокого снігу. Підгодівельні майданчики, розміщені навкруги кормових полів, утримують звіря в таких місцях протягом року.

5.2.3 Влаштування біотехнічних обладнань

Для проведення зимової підгодівлі мисливської фауни потрібне біотехнічне обладнання. За видами вони поділяються:

- сховища;
- годівничі навіси;
- солонці;

Підп. і дата	
Інв. № подл.	
Взаєм. інв. №	
Інв. № подл.	
Підп. і дата	
Інв. № подл.	

Вип.	Арк.	№ докум.	Підп.	Дат.

ЕК 20320149

- підгодівельні майданчики.

Підгодівля лося європейського має багато спільного з підгодівлею козулі, тому часто здійснюється спільно з використанням годівниці схожого типу (рисунок 5.4).

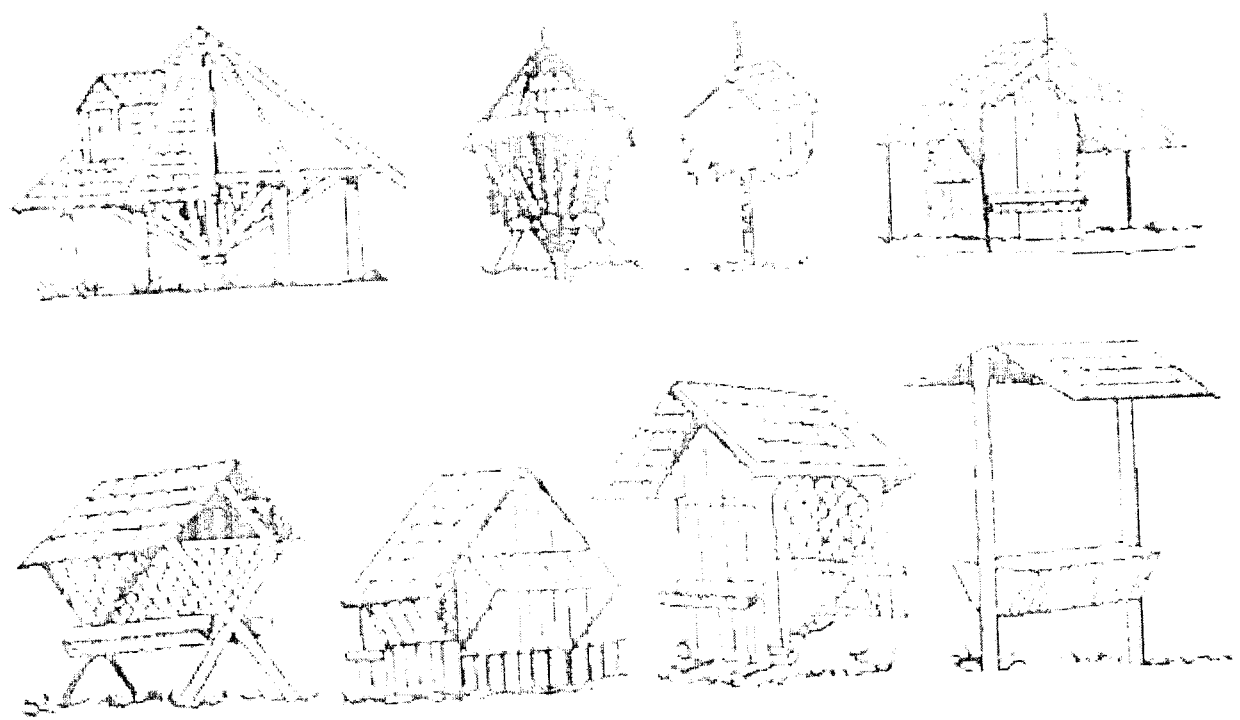

Рисунок 5.4 - Типи годівниць для лосів, оленів та козуль.

Великою необхідністю є уникати викладки кормів на землю або сніг. Сіно можливо викладати невеликими копицями.

Годівниці для лосів та оленів роблять тільки стандартні і з кормонакопичувачем. У годівниці обов'язково треба ставити корита для згодовування соковитих кормів, комбікорму і солонці. Відстань між жердинами в годівниці 20-25 см.

При розкладанні кормів у мисливських угіддях необхідно дотримуватись наступних вимог:

- кількість і якість кормів повинні відповідати потребам тварин в певний період року;
- корма повинні бути доступними для підгодівлі звірів і птахів;
- обслуговування місць підгодівлі та годівниць повинно бути

Підп. і дата
 Інв. № дубл.
 Взаєм. інв. №
 Підп. і дата
 Інв. № годл.

Вип.	Арк	№ докум.	Підп.	Дат

EK 20320149

малотрудоемким і активним;

-- місяця підгодівлі тварин потрібно тримати в чистоті, залишки кормів видаляти, весною майданчики очищати від сну, щоб не поширювати різні хвороби;

-- підгодівельні майданчики потрібно розміщувати на сухих, чистих місцях, щоб уникати зараження звірів і птахів різними глистяними захворюваннями;

- до місяця підгодівлі повинні бути прокладені дороги для підвозу та підносу кормів;

-- підгодівлю необхідно проводити регулярно з ретельним достатньою кількістю кормів -- тільки в цьому випадку дикі тварини будуть постійно відвідувати ці місця.

Взимку олені йдуть на пошуки кормів та досить велику відстань (до 10 км), тому вибір місця для годівниці не має особливого значення. Краще всього ставити їх на сонячних узліссях, лісових галявинах або в рідколіссі на відстані 50-100 м від хвойного мелодняку або інших відповідних укриттів. Витрата кормів в годівницях порівняно велика, тому треба передбачати можливість підвезення їх трактором або автомашиною. Для того, щоб олені встигли звикнути до годівниць, їх встановлюють вже в середині літа.

В чисельних господарствах влаштовують сараї для берігання різних видів кормів (рис. 5.5).

Підп. і дата
Інв. Неодбл.
Взам. Інв. №
Підп. і дата
Інв. Неодбл.

Вит.	Арк.	№ докум.	Підп.	Дат.

ЕК 20320149

Арк
57

Рисунок 5.5 — Сарай для зберігання різних видів кормів

Для збереження природного ритму пасовищної активності, необхідно розташувати підгодівельні споруди (годівниці, силосні ями, копниці сіна, солонці) по кільцютому ходу дося. Для заохочення сохатого до пересування по створеному маршруту необхідно прокласти зрони.

Для влаштування білий комплексної підгодівля дося європейського, мисливські господарства влаштовують так звані підгодівельні майданчики, які включають в себе годівниці, солонці, водно-болотні угіддя та кормові поля (див. рис. 5.6).

Інв. Наподл.	Ілюп. і дата	Возсм. Інв. №	Інв. № дубл.	Ілюп. і дата

Вил	Арк	№ докум.	Ілюп.	Дат

ЕК 20320149

Рисунок 5.6 – Підгодівельний майданчик для диких тварин

Тривалість сезону підгодівлі диких тварин залежить від термінів замерзання верхнього шару ґрунту, устанавлення значного снігового покриву, протяжності зими та інших факторів і може в Україні коливатися від 100 до 150 днів. В середньому для умов господарства вона визначена користувачем мисливських угідь - 150 днів.

При визначенні інтенсивності і характеру підгодівлі дося європейського враховується поживність кормів по кормових одиницях, виходячи із добової норми. Її можна змінювати в залежності від ряду факторів: природної кормової цінності угідь, загальної чисельності мисливських звірів і птахів, їх щільності на одиницю площі угідь, суворості зими, тощо.

Підп. і дата	Всесм. інв. №	Підп. і дата
	Інв. № дубл.	
Інв. № годл.		

Вип.	Арк.	№ докум.	Підп.	Дат.	Ар.
					59

EK 20320149

РОЗДІЛ 6

ОХОРОНА ПРАЦІ ТА НЕБЕЗПЕКА В НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ

6.1 Охорона праці на підприємствах лісового господарства

Питання виробничого травматизму на підприємствах лісового господарства розглядається кожного року на колегії Державної служби України з питань праці.

Наявність великої кількості небезпечних виробничих чинників в галузі призводить до професійних ризиків, які необхідно враховувати під час здійснення трудової діяльності різними категоріями професій працівників (майстри лісу, лісоруби, лісничі, стрональники, водії автотранспортних засобів, охоронники).

За статистикою найнебезпечнішою професією лісової галузі є лісоруб (65%) з причин порушення законодавства, що призвели до нещасних випадків із смертельними наслідками, тракторист, водій, лісник, машиніст крана, голова правління та інженер з питань охорони праці не врахували чинники безпечних умов праці.

Чимало нещасних випадків на виробництві у лісовому господарстві трапляється внаслідок падіння на працівника дерев, колод під час сортування чи навантаження готової сировини. Крім того, мають випадки падіння працівника з висоти з драбини, стрем'янки, дузової автотранспорту, під час обміру завантаженої лісопродукції. Статистику виробничого травматизму галузі регулярно поповнюють травми з наслідками ДТТ на дорогах загального користування.

Ще одним досить поширеним прикладом нещасних випадків у лісовому господарстві є одримання травм запов'язаних особами, які не мають відношення до виробничого процесу. Такі випадки відповідно до законодавства, визнаються пов'язаними з виробництвом. Стосуються вони, зазвичай, такого явища, як браконьєрство, або незаконні вирубки лісів.

Підп. і дата
Інв. Недубл.
Взаєм. інв. №
Підп. і дата
Інв. Неподл.

Вип.	Арк	№ докум.	Підп.	Дат.

EK 20320149

Арк
60

Отже аналізуючи нещасні випадки, що сталися по Україні в галузі, можна виділити основні виробничі чинники, що призводять до професійних ризиків по видам робіт:

- лісосічні роботи (звалювання дерев, обрізування гілок, треповання та навантаження деревини);
- транспортні роботи (перевезення дерев'яних холестів);
- нижньоскладські роботи (розвантаження і штабелювання деревини);
- деревообробні роботи (дропилування круглого лісу на шиломатеріали);
- ремонтні роботи (металообробні, слюсарно-ковальські, заточувальні, зварювальні, шино-монтажні);
- несправне обладнання та відсутність захпених і блокувальних пристроїв;
- відсутність спецодягу та засобів індивідуального захисту;
- низька трудова дисципліна (робота в нетверезому стані, одночасне виконання сторонніх робіт);
- низький професійний добір, використання працівників не за фахом.

Фаховий рівень працівників повинен відповідати виконуваним роботам.

Перевірка відповідності машин та обладнання вимогам правил з охорони праці, пожежної безпеки, дорожнього руху та електробезпеки повинна відбуватися систематично.

Рух та розміщення машин, агрегатів, транспортних засобів на робочих зонах необхідно проводити відповідно з розробленими технологічними картами.

Безпечне виконання виробничого процесу на підприємствах лісової галузі регламентується.

Законом України «Про охорону праці»; Правилами охорони праці для працівників лісового господарства та лісової промисловості, Правилами охорони праці в деревообробній промисловості, Правилами охорони праці на автомобільному транспорті, Правилами охорони праці під час технічного обслуговування та ремонту машин і обладнання с/г виробництва, Правилами

Інв. № подл.	Підп. і дата
Вказ. Інв. №	Інв. № подл.
Підп. і дата	Підп. і дата

Вип.	Арк.	№ докум.	Підп.	Дат.

ЕК 20320149

Арк.

61

безпечної роботи з інструментом та пристроями. Правилами безпечної експлуатації електроустановок споживачів, Правил охорони праці під час вантажно-розвантажувальних робіт (розділ 12) та іншими нормативно-правовими актами з питань охорони праці.

Основний обов'язок роботодавця щодо забезпечення додержання вимог законодавства працівниками у галузі охорони праці та функціонування системи управління охороною праці викладені у ст.13 Закону України Про охорону праці, цією ж статтею визначено його безпосередню відповідальність.

Проте одним із основних завдань перед керівниками та відповідальними особами за стан охорони праці на виробництві є доведення до усіх працівників вимоги ст.14 Закону України «Про охорону праці», згідно з якою працівник зобов'язаний дбати про особисту безпеку і здоров'я, а також про безпеку і здоров'я оточуючих людей в процесі виконання будь-яких робіт чи під час перебування на території підприємства, а також знати і виконувати вимоги нормативно-правових актів з охорони праці, правила поведінки з машинами, механізмами, устаткуванням та іншими засобами виробництва, користуватися засобами колективного та індивідуального захисту.

6.2 Техногенно-екологічна безпека в надзвичайних ситуаціях

За результатами надзвичайних ситуацій, що відбуваються з 12 березня і по сьогоднішню 2021 року, масовим пожежам, з метою запобігання і протидії масовим пожежам лісів, торфовищ і сільгоспугідь. Державна комісія з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій заборозала всі лісові господарства:

1. Затвердити «Комплексний план попередження та ліквідації пожеж у лісах, на торфовищах та сільгоспугідях ДП «Ірлуцьке лісове господарство» у 2021 році».

2. Управлінню Державної служби України з надзвичайних ситуацій в області, Прилуцькому обласному управлінню лісового та мисливського

Інв. № по обл.	Підп. і дата	Взаєм. інв. №	Інв. № по обл.	Підп. і дата

Вип.	Арк	№ докум.	Ісп.	Дат.	Арк
					62

EK 20320149

господарства, органами місцевого самоврядування в установленому законодавством порядку організувати перевірку стану готовності пожежних підрозділів лісокористувачів, територіальних громад, місцевої, добровільної та відомчої пожежної охорони, а також служби державної охорони природно-заповідного фонду до реагування на пожежі та загоряння. Особливу увагу звернути на утримання в робочому стані пожежних автомобілів, мотопомп, техніки прес-осовної для пожежогасіння та підвозу води, укомплектованості працівниками, забезпечення обладнанням, інвентарем, засобами зв'язку та пально-мастильними матеріалами.

3. Забезпечити дію добрих моніторинг пожеж у природних екосистемах, зокрема з використанням систем дистанційного спостереження, безпілотних літальних апаратів, а також своєчасне залучення лісокористувачів, служб цивільного захисту, власників земельних ділянок, волонтерів, місцевого населення до гасіння пожеж на початкових стадіях їх виникнення.

4. Організувати оперативне інформування підрозділів ДСНС про пожежі і загоряння у природних екосистемах та у разі необхідності своєчасне залучення лісокористувачів, служб цивільного захисту, власників земельних ділянок, волонтерів та місцевого населення.

5. У спосіб визначений чинним законодавством встановити контроль за дотриманням лісокористувачами, агропідприємствами, фермерами та населенням вимог пожежної безпеки у лісових масивах, на торфозвищах, сільгоспугіддях та інших територіях, що перебувають у користуванні.

6. Організувати проведення рейдів і патрулювань найбільш пожежо небезпечних лісових масивів, торф'яників, територій та об'єктів природно-заповідного фонду для здійснення контролю за дотриманням лісокористувачами, населенням та підприємствами вимог пожежної безпеки, особливу увагу приділяти виконанню цієї роботи у вихідні та святкові дні.

7. Забезпечити створення та оновлення у лісових масивах мінералізованих смуг, протипожежних розривів, пожежних водоймищ і доріг протипожежного призначення, проведення об'єкту спостережливих веж, очищення лісових масивів

Підп. і дата
 Інв. № добул.
 Взаєм. інв. №
 Підп. і дата
 Інв. № подл.

Вип.	Арк.	№ докум.	Підп.	Дат.

ЕК 20320149

Арк
63

від захаращень, насамперед прилеглих до населених пунктів, торфовищ та проєкт, де проходить надземні лінії електропередач, нафто-, газо-, продуктопроводи;

8. Вжити заходів щодо дотримання Правил пожежної безпеки в лісах України під час проведення технологічного процесу утилізації порубкових решток під час заготівлі лісу та його очищення від захаращень.

9. Організувати проведення спеціальних об'єктових тренувань з питань цивільного захисту щодо дій у разі виникнення надзвичайних ситуацій техногенного характеру.

10. Розробити алгоритм дій у разі виникнення надзвичайних ситуацій на вугільних підприємствах, які можуть призвести до негативних екологічних та техногенних наслідків, що становлять загрозу життю та здоров'ю людей.

Інв. № подл.	Підп. і дата	Інс. № дубл.	Підп. і дата	Взаєм. інв. №	Інс. № дубл.	Підп. і дата	Взаєм. інв. №	Інс. № дубл.	Підп. і дата
Вил.	Арк.	№ докум.	Підп.	Дат.	ЕК 20320149				Арк.
									64

РОЗРАХУНОК ОБСЯГІВ ЗАГОТІВЛІ КОРМІВ ДЛЯ ПІДГОДІВЛІ
МИСЛИВСЬКИХ ТВАРИН НА ДІЛІ ПРИЛУЦЬКЕ ЛІСОВЕ ГОСПОДАРСТВО»

Шляхи збільшення (покращення, відновлення, відтворення та збереження) мисливських ресурсів можуть бути різними. Це, як відомо, здійснюється шляхом не тільки збільшення кількості, але і покращення продуктивності мисливських тварин. Ці шляхи визначені науковцями на основі широкого використання досвіду тваринництва і зоотехнічної науки. Враховуючи, що у природі діють децю інші процеси ніж у тваринництві, необхідно при роботах з поновленням популяції враховувати, перш за все, багаторічний досвід з біотехнічних засобів спрямованих на збільшення продуктивності мисливських тварин.

Нюанси селекції перебувають середні бонітети, оптимальна щільність і чисельність, мінімальна щільність і чисельність основних мисливських тварин в господарстві, ведення лісогосподарських робіт в лісовому фонді з наявністю механізмів указує, що для подальшого збільшення чисельності оленя, козулі та кабана у господарстві належним чином, недостатньо. Тому виникає необхідність створення волевого господарства по акліматизації і перетримуванню оленя, козулі, та кабана дикого.

В Ділу Прилуцькн Лісове» стабільне фінансування мисливського господарства (напогодження охорони, значний обсяг біотехнічних заходів, придбання сучасних засобів транспорту та зв'язку тощо).

Специфіка існування популяції мисливських тварин в умовах господарств та оленя висловить прагнення все таки про можливу наявність тут інбридингу, тобто одержання потомства від схрещування близькосторідних, об'єднаних родовими зв'язками особин.

У зв'язку з цим доцільно використати досвідження прові", яке виправдало себе у багатьох мисливських господарствах Західної Європи і Північної Америки. Такий прийом може стати особливо ефективним: якщо тварини, що

Вип.	Арк.	№ докум.	Підп.	Дат.

ЕК 20320149

Арк

65

Підп. і орта

Інв. № докум.

Взаєм. інв. №

Підп. і орта

Інв. № докум.

завозяться, будуть не зовсім однотипними з місцевими. При цьому не треба скидати з рахунку і спробу використати підбір, щодо тварин, які належить випускати в діючих місцевих господарств з потрібними корисними признаками.

Таким чином, завезення, розведення у вольєрному господарстві місцевих тварин з подальшим випуском їх у місцеві угіддя доцільне, як з наукової так і з практичної точки зору.

Утримання та розведення диких тварин у стані неволі або в напіввільних умовах базується на таких принципах:

- гуманного ставлення до тварин;
- участі органів місцевого самоврядування і органів виконавчої влади, громадських організацій у сфері захисту тварин від жорстокого поводження;
- обліку, регулювання чисельності диких тварин;
- обов'язкового виконання власниками диких тварин вимог чинного законодавства та Порядку.

У таблиці 7.1 приводяться добові раціони підгодівлі місцевих звірів у зимовий період року на території місцевих господарств ДП «Іршанське лісове господарство» розроблені кормовою лабораторією.

Таблиця 7.1 - Добові раціони для зимової підгодівлі місцевих звірів на території ДП «Іршанське лісове господарство»

Назва кормів	Кормовий раціон однієї особини			
	Лось	Олень	Козуля	Кабан
Овес, кг	0,5	0,4	0,2	0,4
Вівсяк, кг	0,4	0,4	0,2	0,3
Жмири, кг	0,4	0,3	0,2	0,2
Сіно, кг	4,0	2,0	1,0	0,5
Віники листяні, пл.	4	2	2	-
Віники сажі, кг	-	-	-	-

І підп. і дата

Інв. Неодубл.

Взаєм. інв. №

Підп. і дата

Інв. Неодубл.

Вип.	Арк.	№ докум.	Підп.	Дат.
------	------	----------	-------	------

ЕК 20320149

Арк
66

Картопля, кг	1,5	1,0	0,5	1,5
Буряк, кг	1,1	0,8	0,5	1,0
Морква, кг	1,0	0,8	0,5	0,5
Трава, кг	-	-	-	-
Сіль, кг	0,007	0,03	0,2	0,02
Крейда, кг	0,2	0,03	0,2	0,02
Риба, кг	-	-	-	0,3
М'ясо, кг	-	-	-	0,3
Гідковий корм, кг	-	-	-	-

Раціон для тварин (кормовий раціон) -- це набір певних кормів у відповідній кількості, які з'єднуються тваринам з врахуванням потреби тварин у поживних речовинах.

Контейнери для кормів та води забороняється використовувати з іншою метою. Методи годування повинні бути безпечними як для тварин, так і для егерів, які проводять годування тварин.

Догляд та підгодівля тварин має здійснюватись під керівництвом кваліфікованих спеціалістів у такий спосіб, щоб уникнути дискомфорту, стресів та травмвання тварин.

Стеревка служби має бути ознайомлена з правилами особистої гігієни та гігієни при приготуванні кормів та зобов'язані їх дотримуватись, оскільки існує ризик перехресного забруднення при контакті з обладнанням, посудом та поверхнями падаєні кормів та води необхідно враховувати природну поведінку тварин.

Інв. № подл. | Підп. і дата | Взам. інв. № | Інв. № дубл. | Підп. і дата

Вип. | Арк. | № докум. | Підп. | Дат

ЕК 20320149

Арк. 67

Таблиця 7.2 – Загальні обсяги необхідних кормів ля підгодівлі мисливської фауни за роками на прикладі мисливського господарства ДП «Прилуцьке лісове господарство»

Назва кормів	Роки					
	2015-2016	2016-2017	2017-2018	2018-2019	2019-2020	2020-2021
Сіно, т	1,6	1,6	1,7	1,7	1,9	1,9
Сінаж (силос), т	4,3	4,3	4,4	4,5	4,6	4,6
Кормові пучки, тис.шт.	2,3	2,5	2,6	2,6	2,7	2,8
Снопки зернові, тис. шт.	1,5	1,6	1,7	1,8	1,9	2,0
Зернові відходи, т	3,6	3,7	3,8	3,8	3,9	3,9
Кукурудза у початках, т	7,9	8,1	8,2	8,3	8,4	8,5
Коренеплоди, т	10,4	10,6	10,7	11,0	11,0	11,1

При визначенні інтенсивності і характеру підгодівлі диких тварин ураховувалась поживність кормів по кормових одиницях, виходяи із добової норми. Її можна змінювати в залежності від ряду факторів: природної кормової цінності угідь, загальної чисельності мисливських звірів і птахів, їх щільності та одиницю площі угідь, суворості зими, тощо.

Підп. і дата
 Інв. №дубл.
 Взаєм. інв. №
 Підп. і дата
 Інв. №подл.

Таблиця 7.2 - дані про забезпечення необхідних кормів та відходів м'ясної фауни за роками на прикладі м'ясницького господарства ДП «Іршунське лісове господарство»

Назва кормів	Роки					
	2015-2016	2016-2017	2017-2018	2018-2019	2019-2020	2020-2021
Сіно, т	1,6	1,6	1,7	1,7	1,9	1,9
Сінаж (силоз), т	4,2	4,3	4,4	4,5	4,6	4,6
Кормові пучки, тис. шт.	2,3	2,5	2,6	2,6	2,7	2,8
Снопки зернові, тис. шт.	1,5	1,6	1,7	1,8	1,9	2,0
Зернові відходи, т	3,6	3,7	3,8	3,8	3,9	3,9
Кукурудза у початках, т	7,9	8,1	8,2	8,3	8,4	8,5
Коренеплоди, т	10,4	10,6	10,7	11,0	11,0	11,1

При визначенні питливості і характеру підгодівлі диких тварин ураховувалась поживність кормів по кормових одиницях, виходячи із добової норми. Її можна змінювати в залежності від ряду факторів: природної кормової цінності угідь, загальної чисельності м'ясницьких звірів і трахів, їх щільності та одиницю площі угідь, суворості зими, тощо.

Інв. № 1008Л. Підп. і дата. Взаєм. інв. №. Інв. № 0808Л. Підп. і дата.

ВИСНОВКИ

1. Виходячи з відомих і доступних для аналізу моделей динаміки ареалу і чисельності лося у Східній Європі, у найближчі два-три десятиліття вид може остаточно зникнути в Україні та південній частині Білорусі. Відбуватиметься це практично без участі людини, відповідно до динаміки самого виду та через глобальні змінами клімату.

2. Виключення лося з переліку мисливських видів призведе до втрати контролю за його чисельністю, до припинення обліків і ведення відповідної статистичної звітності. А якщо такий контроль перестане вестись, то лось буде знищений браконьєрським шляхом, і ми навіть не знатимемо, коли це сталось.

3. Лось повинен лишатись і серед видів Червоної книги, і серед мисливських видів. До створення Державної інспекції з охорони довкілля чисельність має обліковувати вертикаль лісового і мисливського господарства.

4. Державна інспекція з охорони довкілля України після її створення повинна здійснювати належний контроль за дотриманням лімітів та правил полювання на лося європейського.

5. На підприємстві лісового господарства егерям необхідно активно займатися підгодівлею диких тварин в зимовий період, адже в сильний мороз і сніг, тваринам важко знайти собі споживу. А в літньо-осінній період займатися заготівлею кормів для тварин.

6. Швидкий та досить точний підрахунок загальної кількості та структурного складу дичини дозволяє обґрунтувати розмір мисливських користувань, оцінити вірність проведення біотехнічних заходів.

7. Методи обліку мисливських звірів і птахів можуть застосовуватися диференційовано в залежності від того, яких звірів чи птахів облікують, в якій місцевості, на якій території, в який період року.

8. Лось пристосувався існувати на природних кормах без допомоги людини. Проте лісові насадження, де мешкає цей звір, далеко не рівноцінні по

Підп. і дата	
Інв. №дубл.	
Взаєм. інв. №	
Підп. і дата	
Інв. №подл.	

Вип	Арк	№ докум.	Підп.	Дат

ЕК 20320149

Арк
70

запасах доступних для лося кормів; тому турбота працівників мисливського господарства про цього звіра завжди дає позитивний ефект. Підгодівля лося повинна поєднуватися і з іншими заходами щодо збільшення кормової продуктивності угідь.

9. Щільність мережі солонців у мисливському господарстві повинна регулюватися залежно від щільності та видів, копитних у різних стадіях проживання. На 200-300 га площі мисливських угідь слід розміщувати щонайменше 1-2 солонців.

10. Успіх підгодівлі європейського лося залежить від наявності кормових полів, приваблюючих і утримуючих тварин до глибокого снігу. Підгодівельні майданчики, розміщені навкруги кормових полів, утримують звіря в таких місцях протягом року.

11. При визначенні інтенсивності і характеру підгодівлі лося європейського враховується поживність кормів по кормових одиницях, виходячи із добової норми. Її можна змінювати в залежності від ряду факторів: природної кормової цінності угідь, загальної чисельності мисливських звірів і птахів, їх щільності на одиницю площі угідь, суворості зими, тощо.

12. Забезпечити цілодобовий моніторинг пожеж у природних екосистемах, зокрема з використанням систем дистанційного спостереження, безпілотних літальних апаратів, а також своєчасне залучення лісокористувачів, служб цивільного захисту, власників земельних ділянок, волонтерів, місцевого населення до гасіння пожеж на початкових стадіях їх виникнення.

Інв. №подл.	Підп. і дата	Взаєм. інв. №	Інв. №дубл.	Підп. і дата					Арк 71
Вип.	Арк	№ докум.	Підп.	Дат	ЕК 20320149				

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Яке рішення буде найкращим для лося? [Електронний ресурс] / Екологія. Право. Людина. – Режим доступу <http://epl.org.ua/environment/yakerishennya-bude-najkrashhym-dlya-losya/>
2. Поширення та чисельність лося, *Alces Alces* (Mammalia, Artiodactyla), в Україні на початку XXI століття / В.Н. Смаголь, Г.Г. Гаврись, А.А. Салганский-мл. // Вестник зоологии. — 2012. — Т. 46, № 2. — С. 161-166.
3. Україна внесла лося в Червону книгу: полювання на нього заборонено [Електронний ресурс] / Ліга. Новини. – Режим доступу https://news.liga.net/society/news/ukraina_vnesla_losya_v_krasnuyu_knigu_okhota_na_nego_zapreshchena
4. Суд сказував Наказ Мінекології щодо занесення лося європейського до Червоної книги і визнав протиправними дії про вжиття за полювання на нього [Електронний ресурс] / Судова влада України – Режим доступу <https://adm.ki.court.gov.ua/sud2670/pres-centr/news/607912/>
5. Території природно-заповідного фонду та мисливські господарства [Електронний ресурс] / ГС «Всеукраїнська асоціація мисливців та користувачів мисливських угідь» – Режим доступу <https://www.uahhg.org.ua/teritori%d1%97-prigodno-zapovidnogo-fondu-ta-mislivski-gospodarstva/>
6. Про затвердження Порядку утримання та розведення диких тварин, які перебувають у стані неволі або в напіввільних умовах [Електронний ресурс] Режим доступу <https://docs.dtkk.ua/doc/z1384-10>
7. Е. Різун. Облік мисливських звірів у мисливських угіддях (огляд методик) / *Novitates Theriologicae. Pars 10* (2017). С. 121-132.
8. Закон України про мисливське господарство та полювання. Законодавство України (2000) [Електронний ресурс]. <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1478-14>
9. Облік мисливських звірів і прахів [Електронний ресурс] / Ловецтво

Підп. і дата
Взаєм. інв. №
Інв. Подубл.
Підп. і дата
Інв. Нагляд.

Вил	Арк	№ докум.	Підп.	Дат
-----	-----	----------	-------	-----

ЕК 20320149

Арк
72

України. – Режим доступу http://www.huntingukraine.com/index.php?option=com_content&view=article&id=2116:oblik-

10. Білоус А. М., Білоус В. М., Дячук П. П., Задорожнюк Р. М., Солдунова П. Я. Облік мисливських копитних тварин з використанням безпілотного літального апарату. Національний університет біоресурсів і природокористування України : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. Київ: Вид. центр НУБІП України, 2019. С. 84-87.

13. Колосов А. М., Лавров Н. П., Наумов С. П. Біологія про мисливських звірів. М. : Наукова Думка, 1999. 337 с.

14. Корьтин Н. Лось: причини падіння численності. *Охота и охотничье хозяйство*. 2008. № 6. С. 1–4.

15. Настанова з упорядкування мисливських угідь / упоряд. та голов. ред. М. В. Шадура. К.: Держкомлісгосп України, 2002. 114 с.

16. Євдокименко М. Лось — через два роки // *Полівання та риболовля*. — 2013. — № 10.

17. Смаголь В. М., Гаврись Г. Г., Салганський О. О. (мол.). Поширення та чисельність лося *Alces alces* (Mammalia, Artiodactyla) в Україні на початку ХХІ століття // *Вестник зоології*. — 2012. — № 2. — С. 161—166.

18. Статистичний щорічник України, 2011. — К.: ТОВ «Август-Трейд», 2012. — 185 с.

19. Борейко В. Е. Последние островки свободы. История украинских заповедников и заповедности (пассивной охраны природы) (X век — 2015). — К.: КЭКЦ, 2015. — 240 с.

20. Про затвердження переліків видів тварин, що заносяться до Червоної книги України (тваринний світ), та видів тварин, що виключені з Червоної книги України (тваринний світ) // Наказ Міністерства природи України № 313 від 17.06.2009 р.

21. Фауна України: охоронні категорії. Довідник / О. Годлевська, І. Парнікоза, В. Різун, Г. Фесенко, Ю. Куцоконь, І. Загороднюк, М. Шевченко, Д. Іноземцева; ред. О. Годлевська, Г. Фесенко. — Видання друге, перероблене та доповнене. — Київ, 2010. — 80 с.

Підп. і дата
Інв. Нодубл.
Взаєм. інв. №
Підп. і дата
Інв. Неподл.

Вип	Арк	№ докум.	Підп.	Дат

EK 20320149

Арк
73

22. Поширення та чисельність лося, *Alces Alces* (Mammalia, Artiodactyla), в Україні на початку XXI століття / В.П. Смаголь, Г.Г. Гавриць, А.А. Салганский-мл. // Вестник зоології. — 2012. — Т. 46, № 2. — С. 161-166.

23. Rozporządzenie Ministra Środowiska 10/04/2001, № 488 // Dziennik Ustaw. — 2001. — № 43. — S. 3049-3050.

Інв.Неподл.	Підп. і дата	Взаєм.Інв.№	Інв.№дубл.	Підп. і дата	Вип	Арк	№ докум.	Підп.	Дат	EK 20320149	Арк
											74